

Üç Şair - Tek Direniş: Suriyeli Şairler ve Fransız İşgali'ne Karşı Şiirsel Başkaldırı
Three Poets - One Resistance: Syrian Poets and Poetic Rebellion Against
the French Occupation

Süleyman CAN

Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagatı ABD,

Assist. Prof. Dr, Kırklareli University,

Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Eloquence

suleyman0202@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9297-9978

DOI: 10.47424/tasavvur.1649791

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 2 Mart / March 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 10 Mayıs / June 2025

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Can, Süleyman. "Üç Şair - Tek Direniş: Suriyeli Şairler ve Fransız İşgali'ne Karşı Şiirsel Başkaldırı". *Tasavvur - Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 11/1 (Haziran 2025): 29-72. <https://doi.org/10.47424/tasavvur.1649791>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | <mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr>

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdağ, 59100 Turkey.
CC BY-NC 4.0

Öz

Bu araştırma, 1920-1946 yılları arasında Fransız işgali altındaki Suriye'de yaşayan Hayrüddîn ez-Ziriklî, Halîl Merdem Bek ve Bedevî el-Cebel isimli şairlerin edebiyatlarını bir direniş aracı olarak nasıl kullandıklarını incelemektedir. Çalışma, şairlerin eserlerini tarihsel, toplumsal ve edebî bir perspektiften değerlendirmektedir. Araştırma, şiirlerin sömürge karşıtı mücadelede nasıl politik ve kültürel bir silaha dönüştüğünü, klasik Arap şiir formları ile modern direniş temalarının sentezini ve bu metinlerin ulusal bilinçlenmedeki rolünü analiz etmektedir. Makalede, Fransız işgalinin Suriye'de yarattığı siyasi parçalanma, kültürel asimile ve toplumsal travmalar bağlamında, şiirin halkın sesi haline geliş süreci ele alınmıştır. Üç şairin eserleri, arûz vezni gibi geleneksel Arap şiir teknikleriyle işlenmiş olup mecaz, kinaye ve tasvir gibi edebî sanatlarla zenginleştirilmiştir. Yöntem olarak, şiirlerin tematik analiziyle birlikte tarihsel olaylarla edebî üretim arasındaki karşılıklı ilişki incelenmiştir. Ziriklî'nin *el-Fâci'a* (Felaket) adlı şiiri, Meyselun Savaşı'nın yıkımını ve işgalin sembolik mekânlar üzerindeki etkisini, halkın çaresizliği ile direniş iradesini karşıtlıklarla aktarır. Merdem Bek'in *Yevmü'l-Feze'i'l-Ekber* (Büyük Dehşet Günü) adlı eseri, Dimaşk'ın bombalanması gibi somut travmaları tasvir ederken dinler arası dayanışma ve kolektif hafıza temalarını vurgular. Cebel'in *İnnî le-Eşmetü bi'l-Cebbâr* (Zalimle Alay Ediyorum) şiiri ise tarihsel kahramanlık imgeleri üzerinden emperyalizm karşıtı bir söylem inşa eder ve intikam arzusunu evrensel adalet talebiyle birleştirir. Bu çalışma, şiirlerin yerel bir direnişin ifadesi olmasının yanında adalet, özgürlük ve onur gibi evrensel insani değerlerin edebî temsili olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Arap kimliğine yeni bir bakış açısı getiren ve sömürgecilğe karşı çıkan, klasik şiir formlarını günümüz temalarıyla birleştiren şiirleri incelemektedir. Bu şiirlerin siyaset üzerindeki gücünü ve Suriye'nin ulusal kimliğini nasıl şekillendirdiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Suriye Direniş Şiiri, Fransız İşgali, Hayrüddîn ez-Ziriklî, Halîl Merdem Bek, Bedevî el-Cebel.

Abstract

This study delves into the ways in which Khayr al-Din al-Zirikli, Khalil Mardam Bey and Badawi al-Jabal, poets living in French-occupied Syria

between 1920 and 1946, employed their literature as a tool of resistance. The work evaluates the poets' oeuvres from a historical, social, and literary perspective. The research analyzes how poetry transformed into a political and cultural weapon in the anti-colonial struggle, synthesizing classical Arabic poetic forms with modern themes of resistance and assessing the role of these texts in fostering national consciousness. The article explores the process by which poetry became the voice of the people in the context of the political fragmentation, cultural assimilation, and social traumas brought about by the French occupation of Syria. The works of the three poets employ traditional Arabic poetic techniques, such as the 'arūd meter, and are enriched with literary devices like metaphor, allusion, and imagery. Methodologically, the study combines thematic analysis of the poems with an examination of the reciprocal relationship between historical events and literary production. Al-Zirikli's poem "*Al-Fajī'a*" (The Catastrophe) conveys the devastation of the Battle of Maysalun and the impact of the occupation on symbolic spaces, contrasting the helplessness of the people with their will to resist. Mardam Bey's "*Yawm al-Faza' al-Akbar*" (The Day of Great Horror) depicts concrete traumas such as the bombing of Damascus, emphasizing interfaith solidarity and collective memory. Al-Jabal's "*Inni la-Ashmatu bi'l-Jabbar*" (I Mock the Tyrant) constructs an anti-imperialist discourse through imagery of historical heroism, merging the desire for vengeance with a universal call for justice. This study aims to demonstrate that these poems not only represent a local form of resistance but also embody the literary representation of universal human values such as justice, freedom, and dignity. It examines how these poets introduce a new perspective on Arab identity and challenge colonialism by blending classical poetic forms with contemporary themes. Ultimately, the research highlights the political power of poetry and its role in shaping Syria's national identity.

Keywords: Arabic Language, Syrian Resistance Poetry, French Occupation, Khayr al-Din al-Zirikli, Khalil Mardam Bey, Badawi al-Jabal.

Giriş

Günümüz Suriye Devleti haritası her ne kadar farklı olsa da Suriye Bölgesi jeopolitik olarak aslında Lübnan, Filistin, Ürdün ve İsrail topraklarını da

kapsayan geniş toprakları içine almaktadır.¹ İslam tarihi boyunca Bilad-ı Şam, ve Arz-ı Şam gibi isimler verilen bu topraklara Osmanlı Devleti döneminde 1864'ten itibaren Suriye Vilayeti adı verilmiştir.² Asya ve Afrika arasında ticaret yolu olması ve Akdeniz kıyılarında bulunması bölgeyi tarih boyunca önemli bir merkez yapmış, farklı milletlerin defalarca istilasına maruz kalmasına sebep olmuştur.³ Suriye'nin bu önemli konumu Fransızların da gözünden kaçmamış, Haçlı seferleri döneminden itibaren Suriye'de farklı krallıklar kurmuşlardır. Daha önce kurdukları bu krallıkları bahane eden Fransızlar 1. Dünya Savaşı başlarından itibaren bölgeyi Fransa'dan bir parça gibi düşünmüşlerdir. Öyle ki bazı Fransız siyasetçiler, Suriye ve Filistin'in asırlardır Ortadoğu'nun Fransasını teşkil edecek şekilde Fransa tarafından biçim verilmiş tek bir ülke olduğunu iddia etmişlerdir.⁴ Bu düşüncelerini gerçekleştirmek ve ekonomik çıkarlarını korumak için Suriye'deki Marunilerle sıkı ilişkiler kurmuşlardır.⁵ İngiltere ile sömürgecilik yarışına giren Fransa, sömürge imparatorluğu kurmak için öncelikle Osmanlı toprakları olan Cezayir, Tunus ve Fas'ı almak istemiştir.⁶ Napolyon 1798'de Mısır'ı zorlanmadan işgal etmiş ve daha sonra Akka'ya kadar gelip burada Osmanlı Devleti'ne yenilerek geri çekilmiştir. Bu durum, Batılı devletlerin Hindistan'a giden yolda Suriye'nin işgal edilebileceği fikrini kuvvetlendirmiştir.⁷ Sömürge ve misyoner çalışmaları neticesinde Osmanlı topraklarında Arap Milliyetçiliği ilk olarak Suriye'de ortaya çıkmış,⁸ bunun üzerine Suriye'de farklı düşüncede iki grup oluşmuştur. Bunlar İngiltere ve Fransa tarafını tutan Hristiyan Araplarla Osmanlı yanlısı Müslüman

¹ Bernard Lewis, *Ortadoğu, İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, çev. Selen Y. Kölay (Ankara: Arkadaş Yayınları, 2006), 25.

² Adil Baktaya, *Osmanlı Suriyesi'nde Arapçılığın Doğuşu* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 33.

³ Lewis, *Ortadoğu*, 26.

⁴ David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922*, çev. Mehmet Harmanlı (İstanbul: Epsilon Yayıncılık, 1993), 156.

⁵ Fromkin, *Barışa Son Veren Barış*, 156.

⁶ M. Said Tavakkalna, *Tarihte Fransız Emperyalizmine Karşı Arap Nasyonalizmi General de Gaulle'un İddialarına Cevap* (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1945), 12.

⁷ Philip K Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2011), 996.

⁸ Erdem Erciyes, *Ortadoğu Denkleminde Türkiye Suriye İlişkileri* (İstanbul: Kültür Yayınları, 2004), 16.

Araplardır.⁹ 1916 senesinde İngiliz ve Fransızlarca Sykes-Picot anlaşmasının imzalanmasıyla geniş Arap topraklarıyla beraber Suriye'nin de Fransa'ya bırakılması kararlaştırılmıştır.¹⁰ I. Dünya savaşında Osmanlı Devleti'nin yenilmesinin ardından 1919'da Suriye Genel Kongresi toplanarak Suriye'nin bağımsızlığını ilan etmiş ve 1920'nin Mart ayında de Emir Faysal (öl. 1933) kral olmuştur.¹¹ Ancak aynı yıl içinde İngiltere ve Fransa'nın aralarında yaptıkları bir anlaşma ile Suriye Fransa'ya bağlı bir devlet kabul edilmiştir.¹² Fransa 24-25 Temmuz 1920'de Yusuf el-Azma (öl. 1920) komutasındaki Suriye Arap ordusunu Meyselun Savaşı'nda yenilgiye uğratmış¹³ ve 26 Temmuz 1920 tarihinde Dimaşk şehrini işgal etmiştir.¹⁴ Fransa, Suriye ve diğer Arap topraklarında kontrolü sağladıktan sonra yeni eyaletler kurarak bölgeyi parçalama siyaseti gütmüştür.¹⁵ 1936 yılına gelindiğinde Fransa ve Suriye arasında yapılan bir anlaşma ile Suriye resmi olarak bağımsızlığını ilan etmesine rağmen 1938 yılında Fransa bu anlaşmayı reddetmiştir. Böylece Suriye Fransa yönetiminde kalmaya devam etmiştir.¹⁶ II. Dünya savaşı yıllarında bile Fransızların Suriye Devleti'nin bağımsızlığını reddetmesi sebebiyle Suriye ve Fransa arasındaki mücadele devam etmiştir.¹⁷ Bu mücadele, II. Dünya savaşının bitmesinin ardından Birleşmiş Milletler'in 1946'da aldığı bir karar

⁹ Davut Hut, "Osmanlı Arap Vilayetleri, Arabizm ve Arap Milliyetçiliği", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 1/0 (Ekim 2016), 118.

¹⁰ Şennur Şenel - Asra Sayhood, "1920 Telafer Ayaklanması", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* 6/1 (Ocak 2008), 159.

¹¹ Ali Sultan, *Tarihi Suriye 1918-1920: Hükmü Faysal bin el-Hüseyin* (Dimaşk: Dâru Talas, 1986), 251; Mehmet Akif Okur, "Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası", *Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 0/48 (2009), 138; Fromkin, *Barışa Son Veren Barış*, 361.

¹² Fromkin, *Barışa Son Veren Barış*, 342.

¹³ John D Grainger, *Suriye İç Savaşı 1918-1920*, çev. Özer Bostanoğlu (İstanbul: Tarih Kuram Yayınları, 2013), 284.

¹⁴ Fromkin, *Barışa Son Veren Barış*, 364.

¹⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (İstanbul: Alkım Yayınları, 2010), 105.

¹⁶ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Savaş Siyaset ve Diplomasi* (Bursa: Alfa Akademi Basım, 2017), 1/121.

¹⁷ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*, 1/165; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 251.

ve İngiltere'nin baskıları sonucunda bitmiş, Fransa Suriye toraklarını terk etmiş ve 17 Nisan 1946 yılında Fransız işgali son bulmuştur.¹⁸

Fransız işgalinin devam ettiği 1920-1939 yıllarında Suriye'de 375 farklı gazete yayımlanmış, bunların çoğu siyasî ve edebî merkez olan Şam'da basılmıştır.¹⁹ Bu gazetelerdeki yazar ve yayıncılar ekseriyetle Fransa ve Batı okullarında eğitim gören aydınlardır.²⁰ Fransız işgali boyunca bağımsızlık yanlısı Arap edebiyatçıları baskılara maruz kalmış, yazdıkları gazete ve dergiler genellikle kısa ömürlü olmuştur.²¹ Birçok gazete kapatılmış ve yazarları hapse atılmıştır.²² Bu gazetelerde yazı ve şiirleriyle Fransızlar aleyhine çalışmalar yapan Şekib Arslan (öl. 1946), Ma'rûf el-'Arnaûd (öl. 1948), Muhammed Kürd Ali (öl. 1953), Halîl Merdem Bek (öl. 1959), Cemîl Salîbâ (öl. 1976) Hayrûddîn ez-Ziriklî (öl. 1979), Şefik Cebri (öl. 1980) ve Kâmil 'Ayyâd (öl. 1986) gibi edebiyatçılar bulunmaktadır.²³

Fransız mandası döneminde Suriye'de uygulanan eğitim politikaları, sömürgeci ideolojinin kültürel tahakküm aracına dönüştürülmüştür. Fransız yönetimi, okullarda dinî ve millî kültürü silmeyi hedefleyerek müfredata Fransız klasiklerini, tarihini ve coğrafyasını zorunlu kılmış; öğrencilerin Fransa bayrağını selamlaması ve millî marşını söylemesini dayatmıştır.²⁴ Bu asimilasyon politikaları, yerel kimliği yok etme amacı taşımakla birlikte, edebiyat çevrelerinde güçlü bir entelektüel direnişin doğmasına yol açmıştır.

Bu çalışma, sömürge karşıtı mücadelede Arap şiirinin işlevini analiz etmek amacıyla Hayrûddîn ez-Ziriklî, Halîl Merdem Bek ve Bedevî el-Cebel'in (öl. 1981) birer şiirini tarihsel bağlam, tematik içerik ve edebî teknikler açısından incelemektedir. Çalışmaya konu olan Ziriklî'nin *el-Fâci'a'sı*, işgalin yıkıcı

¹⁸ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*, 1/170.

¹⁹ Sâmî el-Keyyâlî, *el-Edebü'l-Arabîyyü'l-mu'âsir fî Sûriye 1850-1950* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1998), 17.

²⁰ Jacob M Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi: 20.Yüzyıl*, çev. Bedrettin Aytaç (Ankara: Gündoğan Yayınları, 2006), 65.

²¹ Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi: 20.Yüzyıl*, 65.

²² Ö. Faruk Abdullah, *Suriye Dosyası*, çev. Hasan Basri (İstanbul: Akabe Yayınları, 1992), 37.

²³ el-Keyyâlî, *el-Edebü'l-Arabîyyü'l-mu'âsir fî Sûriye 1850-1950*, 37; Süleyman Can, *Suriye'de Bir Türk Şair Halîl Merdem Bek Hayatı, Eserleri ve Şiirlerinin Yapısal/Tematik İncelemesi* (Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2022), 22.

²⁴ Mustafa Halidi, *Misyonerler Eğitim ve Siyaset* (İstanbul: Araştırma Yayınları, 1991), 36-37.

etkilerini aktarırken Merdem Bek'in *Yevmü'l-Feze'i'l-Ekber*'i savaşın trajedisini epik bir dille resmetmektedir. Bedevî el-Cebel'in *İnnî le-Eşmetü bi'l-Cebbâr*'ı ise zulümle alay eden ironik üslubuyla dikkat çekmektedir. İnceleme, bu metinlerin sadece estetik değil, aynı zamanda siyasi ve kültürel bir direniş manifestosu olduğunu ortaya koyarak, edebiyatın sömürgecilikle mücadeledeki dönüştürücü gücünü ortaya koymayı hedeflemektedir.

Çalışmada incelenen şairlerden Hayrüddîn ez-Ziriklî ile ilgili Abdalbaki Polat tarafından hazırlanan *Hayreddin Ziriklî'nin Hayatı, Eserleri, Şairliği ve Divanında İşlediği Temalar* adlı yüksek lisans tez çalışması bulunmaktadır. Tezde Ziriklî'nin hayatı, çalışmaları, telif ettiği eserleri ve şiir divanı incelenmiştir.

Halil Merdem Bek'le ilgili Mehmet Köklüdağ'ın hazırladığı *Halil Merdem Bek ve XX. yüzyıl Arap Edebiyatındaki Yeri* adlı yüksek lisans tezi Halil Merdem Bek'in yaşadığı dönem, hayatı, şiirlerinden bazı örnekler ve bazı görüşlerini tahlil etmiştir. Süleyman Can'ın hazırladığı *Halil Merdem Bek'in Şiirinde Yapı ve Tema* adlı doktora tezinde Merdem Bek'in hayatı, eserleri, şiirlerinin yapısal ve tematik yönleri incelenmiştir. Süleyman Can ve Yusuf Karataş'ın hazırladığı *Klasizm ve Modernizm Bağlamında Halil Merdem Bek'in Şiir Anlayışı* adlı makale çalışması *Halil Merdem Bek'in Şiirinde Yapı ve Tema* adlı doktora tezinden üretilmiş olup Merdem Bek'in şiirinde dil ve üslup özelliklerini incelemiştir. Süleyman Can ve Recep Kırıcı'nın hazırladığı *Arap Şiirinde Tasvir (Halil Merdem Bek Örneği)* adlı makale ise Arap dilinde tasvir konusunu incelemekte ve her konuya Merdem Bek'in şiirlerinden örnekler sunmaktadır.

Bedevî el-Cebel hakkında Hüseyin Elcüneyt'in yazdığı *Ömer Ebu Rişe ile Bedevi el-Cebel'in şiirlerinde Yabancılaşma* adlı yüksek lisans tezi öncelikle yabancılaşmanın anlamları ve türlerini ele almış ayrıca iki şairle ilgili bilgiler vermiştir. Daha sonra bu şairlerin şiirlerindeki mekansal, zamansal, siyasi, toplumsal, dini, psikolojik ve duygusal yabancılaşma gibi farklı yabancılaşma çeşitlerini incelemiştir.

1. Hayrüddîn ez-Ziriklî

Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî²⁵ 25 Haziran 1893'te Beyrut'ta dünyaya gelmiştir. Ziriklî'nin doğduğu dönemde ticari işleri için Beyrut'ta yaşamakta olan anne ve babası aslen Şam'lıdır. Ziriklî yedi yaşına geldiğinde aile tekrar Şam'a taşınmıştır. Küçük yaşlarda klasik dersler okumuş, daha sonra Osmanlı medresesi'nin el-Kısmu'l-ilmî'sinde okumuştur.²⁶

1920 yılına kadar askerlik, öğretmenlik, gazetecilik gibi farklı görev ve işlerle meşgul olmuştur.²⁷ 1920'de Suriye ve Fransa arasında meydana gelen Meyselun savaşından sonra Fransızlar onun hakkında idam kararı vermişlerdir. Bunun üzerine sırasıyla Filistin, Mısır ve Hicaz'a gitmek zorunda kalmıştır. 1921'de Şerif Hüseyin'in (öl. 1931) vatandaşlık verdiği Ziriklî, daha sonra idam cezasının kaldırılması üzerine Şam'da yaşayan ailesini Hicaz'a getirtmiştir.²⁸

1925'te Kahire'ye taşınmış ve kurduğu matbaasında bazı kitaplarını yayımlamıştır. Aynı yıl Suriye halkı Fransızlara karşı isyan edince isyanı destekleyen şiirler yazmış, bunun üzerine Fransızlar onun hakkında tekrar idam kararı çıkarmışlardır. Ziriklî, bu karardan sonra Kral Abdulaziz'in (öl. 1953) davetiyle yine Hicaz'a gitmiştir.²⁹ Bundan sonra ölümüne kadar Suudi Devleti'nde farklı görevlerde bulunmuştur.³⁰ Yazdığı şiirlerini vefatından önce *Dîvan* adlı eserinde bir araya getirmiştir. Üç kızı ve bir oğlu olan³¹ Ziriklî 25 Kasım 1976 tarihinde hayata gözlerini yummuş ve naaşı Kahire'de toprağa verilmiştir.³²

Neo-klasik Arap şairlerinden birisi olan³³ Ziriklî, 1920'de Fransızlar karşısında Suriye askerlerinin mağlup olduğu Meyselun Savaşı'ndan sonra

²⁵ Ahmed el-'Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî, el-muerrih el-edîb eş-şâ'ir sâhibü kitâbi'l-A 'lâm* (Dimaşk: Dâru'l-kalem, 2002), 9.

²⁶ el-'Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 10.

²⁷ Kasım Kırbıyık, "Ziriklî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/459.

²⁸ Kırbıyık, "Ziriklî", 44/459.

²⁹ Kırbıyık, "Ziriklî", 44/459.

³⁰ Mücteba Uğur, "el-A'lâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/335.

³¹ el-'Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 26.

³² el-'Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, 27.

³³ Kırbıyık, "Ziriklî", 44/459.

basît bahri³⁴ ile yazdığı *el-Fâci'a* şiirinde duygularını şu şekilde ifade etmektedir:

الفاجعة

Felaket

اللَّهُ لِلْحَدَثَانِ كَيْفَ تَكِيدُ بَرْدَى يَغِيضُ وَقَاسِيُونَ يَمِيدُ
وَقَوَاجِعُ الْمَلُوكِينَ مَا لِحِمَاحِهَا كَبُحْ وَلَا لِحِرَاحِهَا تَضْمِيدُ
تَفِيدُ الْخُطُوبُ عَلَى الشُّعُوبِ مُغِيرَةً لَا الزَّجْرُ يَدْفَعُهَا وَلَا التَّنْذِيرُ³⁵

Allah'ım, gece ve gündüz nasıl da ağlarını örüyor, Berada kuruyor ve Kâsiyun sallanıyor.

Gece ve gündüzün felaketi amansız bir yar; bir engel yok önünde, merhem olmaz bir deva.

Belalar, halkların üzerine aniden gelir, ne yıldırma ne de kınama onu durdurabilir.

Şair bu üç beyitte, Fransız işgalinden kaynaklanan büyük felaketlerden dolayı Dimaşk için çok önemli olan Beradâ Nehri'nin suyunun kuruduğunu ve Dimaşk'ın simgesi olan Kâsiyun Dağı'nın sarsıldığını hayal etmektedir. Gece gündüz baskın gibi gelen felaketlerden kurtulmanın mümkün olmadığına dile getirmektedir.

هَلْ فِي الشَّامِ وَأَهْلِهِ مِنْ نَابِسٍ وَالنَّائِيَاتُ هَا عَلَيْهِ وَفُودُ
مَا فِي دِمَشْقَ لِنَاهِضٍ مِنْ عِزَّةٍ وَبِهَا سُرَادِقُ عَاصِبٍ مَمْدُودُ

³⁴ Basît bahri: Nazım türlerinden birisi olup beytin birinci ve ikinci satırı (bölüm) dörder tef'ileden (lafzî yapı) yani toplam sekiz tef'ileden oluşan bahirdir. Bk. Abdullah Derviş, *Dirâsât fî l-'arûz ve l-kâfiye* (Mekke: Mektebetü't-Tâlibî'l-Câmi'i, 1986), 38.

³⁵ Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ez-Ziriklî, *Dîvanü'z-Ziriklî el-A'mâlü's-şi'riyyetü'l-kâmile* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 116.

بَلَدٌ تَبَوَّأَهُ الشَّقَاءُ فَكُلَّمَا قَدِمَ اسْتَقَامَ لَهُ بِهِ تَجْدِيدٌ
لَأَنْتَ عَرِيكُهُ قَاطِنِيهِ وَمَا دَرَوْا أَنَّ الضَّعِيفَ مُعَذِّبٌ مَنُكُودٌ
لَمَسُّوْا حِبَالَ حُقُوفِهِمْ وَتَعَلَّقُوا وَالْحَقُّ يُعَوِّزُهُ قَنَاءٌ وَبُنُودٌ
مَا تَنْفَعُ الْحُجَجُ الضَّعِيفَ وَإِنَّمَا حَقُّ الْقَوِيِّ مُعَزِّزٌ مَعْضُودٌ³⁶

Var mı Şam'da ya da Şam halkında konuşan? Belâlar gelir ta uzaklardan, durmadan.

Dimaşk'ta şerefle kalkan biri yokmuş ve orada gaspçı bir kralın tahtı kurulmuş.

Sefaletin yurt tuttuğu bir şehir, zaman geçtikçe yeni bir sefalet gelir.

Şam sakinlerinin tabiatı zayıfladı, zayıf olanın acı çekeceği hiç akla gelmedi.

Haklarının iplerine yapıştılar sıkıca; lakin hak, mızrak ve orduya muhtaç ayrıca.

Kanıtların zayıfa faydası yoktur asla, güçlü olanın hakkı yüce ve kuvvetlidir daima.

Bu dizelerde, Şam'da zalim Fransız yönetimine karşı koyacak bir gücün bulunmadığı, Şam halkının bu durumu kanıksayıp işin sonunun nereye varacağını düşünemeyecek durumda olduğu, zalime karşı durmak ve hakları savunmak için silah gücünün zorunluluğu dile getirilmektedir.

هَقْمِي عَلَى وَطَنٍ يَجُوسُ خِلَالَهُ شُدَادُ آفَاقٍ، شَرَاذِمُ سُودٍ
أَبْرَابُرُ السِّنْعَالِ تَسْلُبُ أُمَّتِي وَطَنِي، وَلَا يَتَصَدَّعُ الْجُلُودُ
شَرُّ الْبَلِيَّةِ، وَالْبَلَايَا جَمَّةٌ أَنْ تَسْبِيحَ حِمَى الْكَرَامِ عَيْدٌ³⁷

Vah benim vatanıma! Ki içinde dolaşıyorlar, siyahi bir topluluk ve dışarıdan gelen aylaklar.

³⁶ ez-Zirikli, *Dîvanü'z-Zirikli*, 116.

³⁷ ez-Zirikli, *Dîvanü'z-Zirikli*, 116.

Senegal'in barbarları mı yağma yapar ulusa ve vatana? Taş olsa çatlar; ama tepki vermiyorlar buna.

Belaların en kötüsü -ki sayısız belâ vardır- kölelerin asillerin korunaklarını çiğnemesidir.

Şair bu dizelerde, sömürge ülkelerinden getirilen Fransız askerlerin her şeyi yağmaladığını, olanlara yöneticilerin tepkisiz kaldığını ve bunun Şam halkının onurlarına dokunduğunu üzümlere ifade etmektedir.

مَنْ لِلْحِمَى؟ أَيُّقِيهِ مِنْ عَثَرَاتِهِ	طُولُ الْأَنَاءِ؟ وَفِي الْأَنَاءِ جُمُودُ
زُعَمَاؤُهُ مُتَنَافِرُونَ، وَأَهْلُهُ	مُتَنَاطِرُونَ، وَلِلْعَدَاةِ وَعِيدُ
كَمْ رَدَّدُوا رَأْيَا لَعَلَّ بِهِ الْهُدَى	وَالرَّأْيُ آفَةٌ تُنْجِيهِ التَّزْدِيدُ
وَرَدُّوا بِهِ كَدَرَ الْحَيَاةِ وَصَفْوَهَا	عَبَثًا، وَلَيْسَ عَلَى السَّرَابِ وُرُودُ
وَتَرَاجَعُوا يَتَقَلَّبُونَ عَلَى لَظَى	وَبِكُلِّ قَلْبٍ لَوَعَةٌ وَوُقُودُ ³⁸

Vatanı sendelemesinden kim korur, uzunca bir sabır mı? Halbuki sabır, (gayreti) dondurur?

Liderler nefretle bakışıyor, halk bakıyor şaşkın, tehdit ediyor (senin vatanını) düşmanların.

Belki bir yol bulunur diye fikir ettiler tekrar; başarının felaketi, bil ki yanlıştta ısrar.

O fikirle yaşadılar neşesini gamını hayatın, anlamadılar ulaşılmaz olduğunu serabın.

Geri çekildiler alevler içinde yuvarlanarak, her bir kalpte acıyla yangınlarda yanarak.

Bu bölümde, liderler arasında bölünmenin, eylemsizliğin ve düşman korkusunun hâkim olduğu kötü bir siyasi ve sosyal durum anlatılmaktadır. İşgale karşı net bir çözümün olmadığı ve gösterilen çabaların boşuna

³⁸ ez-Zirikli, *Dîvanü'z-Zirikli*, 116-117.

göründüğü bir umutsuzluk ve hayal kırıklığı hâli tasvir edilmektedir. Eyleme geçme ve durumu değiştirme ihtiyacı vurgulanmaktadır.

عَلَّتِ الْمَرَاجِلُ، فَاسْتَشَاطَتْ أُمَّةٌ عَرَبِيَّةٌ، غَضَبًا، وَثَارَ زُفُودُ
زَحَفَتْ تَذُودُ عَنِ الدِّيَارِ وَمَا لَهَا مِنْ قُوَّةٍ، فَعَجِبْتُ كَيْفَ تَذُودُ
الطَّائِرَاتُ مُحَوِّمَاتٌ حَوْلَهَا وَالزَّاحِفَاتُ صِرَاعُهُنَّ شَدِيدُ
وَلَقَدْ شَهِدْتُ جُمُوعَهَا وَثَّابَةً لَوْ كَانَ يُدْفَعُ بِالصُّدُورِ حَدِيدُ³⁹

Kazanlar kaynadı, Arap milleti coştı peşinden; uykuda olanlar uyandı, tekrar yeniden.

Güçleri olmasa da atıldılar vatani savunmaya; öyle bir savunma ki hayran kaldım onlara.

Uçaklar dönüp duruyor onun çevresinde; sürünenler ise çetin bir savaş veriyor yerde.

Orduların atılğanlığının ben oldum şahidi; keşke demire karşı durabilseydi göğüsleri!

Bu dizeler, Meyselun Savaşı'daki manzarayı tasvir etmektedir. Suriye halkının öfkesinin nasıl arttığını ve kısıtlı imkanlarına rağmen vatanlarını savunmak için nasıl ayaklandıklarını anlatmaktadır. Şair, uçakların uçuşundan çatışmanın şiddetlenmesine kadar savaş sahnesini detaylarıyla tasvir etmekte, Suriye halkının cesaretini ve vatanları için canlarını feda etmeye hazır olmalarını anlatmaktadır.

وَوَيْحَ الْجُنَاةِ عَلَى الشَّامِ جَنَائَةً تَيَمُّورُ صَاقَ بِمِثْلِهَا وَيَزِيدُ
جَهَرُوا بِتَحْرِيرِ الشُّعُوبِ وَأَنْقَلَتْ مَتْنُ الشُّعُوبِ سَلَامِلٌ وَفُيُودُ

³⁹ ez-Zirikli, *Dîvanü'z-Zirikli*, 117.

كَمْ أَنَّتِ بَلَغَ السَّمَاءَ دَوْبُهَا مِنْ أُمَّةٍ تَفْنِي أَسَى وَتَبِيدُ
رَبِيعَ الْفَضَاءِ لَهَا، فَجَلَجَلَ قَاصِفٌ وَتَرَزَّلَتْ أَرْضٌ وَحَرٌّ مَشِيدٌ⁴⁰

Yuh olsun Şam'a karşı suç işleyenlere; öyle bir suç ki tiksindirirdi Timur ve Yezid bile!

Halklara hürriyet diye açıkça haykırdılar; oysa halkların sırtına ağır geldi zincirler ve prangalar.

Ne iniltiler ulaştı yankılarla gökyüzüne, tükenen ve yok olan bir milletten üzüntüyle...

Gökyüzü onun için dehşete düştü ve bir kasırga gürledi; yer sarsıldı ve sağlam bir bina yıkılıverdi.

Bu dizeler, halkın yaşadığı zulüm ve baskı durumunu tasvir etmektedir. Şaire göre Timur'un zulmünü bile aşan suçlar işlenmektedir. Özgürleştirme iddialarına rağmen gerçekte halk baskı ve acı altında ezilmektedir. Çektikleri acı o kadar büyüktür ki iniltileri gökyüzüne kadar ulaşmakta ve sanki gökyüzü bile onların acılarına tepki vermektedir.

حَدَّعُوكِ يَا أُمَّ الْخِصْرَةِ فَارْتَمَتْ بَجْنِي عَلَيْكَ فَيَالِقُ وَجُنُودُ
قُرْآنُ أَحْمَدَ، إِنَّ بَكَكَ فَقَدْ رَثَى لَكَ قَبْلَهُ الْإِنْجِيلُ وَالتَّلْمُودُ⁴¹

Ey uygarlığın anası! Seni kandırdılar; sana karşı suç işleyerek atıldı askerler ve ordular.

Ahmed'in Kur'an'ı senin için ağladıysa eğer, İncil ve Talmud da ondan önce sana yaktı ağıtlar.

Bu beyitlerde Şam'ın üç dine göre önemi vurgulanmaktadır. Şam'ın sadece Müslümanlar için değil, Hristiyanlar ve Yahudiler için de kutsal bir şehir

⁴⁰ ez-Ziriklî, *Dîvanü'z-Ziriklî*, 117.

⁴¹ ez-Ziriklî, *Dîvanü'z-Ziriklî*, 117.

olduğu belirtilmektedir. Kur'an'ın ağlaması Müslümanların, İncil'in ağlaması Hristiyanların, Talmud'un ağıt yakması ise Yahudilerin yasını anlatmaktadır.

مَنْ ذَا يُكْفِكُفُ أَدْمَعًا مُهْرَاقَةً كَالْعَيْثِ تَهْطُلُ حَسْرَةً وَتَجُودُ
تُسْقَى بِهَا فِي الْعُوطَيْنِ مُبَاسِمٌ ذَهَبَ النَّوَاحُ بِمَائِهَا وَخُدُودُ
أَحْمَامَةِ الْوَادِي الْأَعْرَنِ تَفْجَعِي وَتَوَجَّعِي لَا يَحْسُنُ التَّغْرِيدُ
هَلَّا تَلَوْتَ عَلَى مَعَالِمِ جَلْقٍ مِيَّيِ التَّحِيَّةِ وَالْمِرَازِ بَعِيدُ
لَمْ أَسْلُهَا، وَحَبَسْتُ عَنْهَا عَبْرَتِي إِنِّي عَلَى حُرْقِ الْأَنْبِيَاءِ جَلِيدُ⁴²

Kim durduracak dökülen gözyaşlarını, hasretle yağarken ve coşarken yağmur misali?

İki Guta'da rüzgârın savurduğu topraklar kaldı; suları çekilip kurudu, tarumar oldu sınırları.

Ey bereketli vadinin güvercini, derin bir hüzne dal; artık sana şarkı söylemek yakışmaz, acınla kal.

Dimaşk'ın simgelerine benden selam götürsen ya; onu ziyaret etmek uzaktır (bana).

Dimaşk'ı unutmadım, gözyaşlarımı sakladım ondan; donmuşum artık iniltinin yakmasından.

Bu dizeler, Dimaşk ve Dimaşk'ın çevresindeki Guta bölgesine musallat olan yıkım ve çöküşe duyulan üzüntü ve acıyı tasvir etmektedir. Şair, umudunu kaybettiğini ifade ederek güvercinlerin bile kendi üzüntüsüne ortak olmasını beklemektedir. Ayrıca, şehirden uzak kalmasına rağmen şehrin hatırasını unutmadığını ifade etmektedir.

أَنَا فِي هَوَاكِ كَمَا يَشَاءُ هَوَاكِ لِي كَلِفُ بِحُبِّكَ يَا دِمَشْقُ وَدُودُ

⁴² ez-Zirikli, *Dîvanü'z-Zirikli*, 117.

لَمْ أَنَا عَنْكَ قَلِيٌّ وَلَا لِنَقِيصَةٍ مَا أَنْتَ إِلَّا رَنْعِي الْمَحْمُودُ
وَلَقَدْ هَجَرْتُكَ حِينَ حَاقَ بِكَ الْأَذَى مَا لِلْأُبَاةِ عَلَى الْهَوَانِ فُعُودُ
أَقْصَيْتُ عَنْكَ وَلَوْ مَلَكَتُ أَعْيُنِي لَمْ تَنْبَسِطْ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بَيْدُ
أَتَرْنَهَا الْأَيَّامَ تَجْمَعُ بَيْنَنَا وَتَرَيْنَ عَهْدَ صَفَائِهَا سَيَعُودُ؟
أَتَضُمُّنَا بَعْدَ الشَّتَاتِ حَمَائِلُ رَّيَّانَةٌ وَأَزَاهِرُ وُورُودُ؟⁴³

Ben, aşkının dilediği gibi sana tutkunum; ey Dimaşk, sevgine düşkünüm ve senin dostunum.

Terk etmedim seni bir kin ya da eksiklikten; benim övülen yurdumsun sadece sen.

Sana zarar geldiğinde (senin için) çekip gittim; aşağılanmaya tahammülü yoktur (çünkü) yiğitlerin.

Senden uzağa düştüm; dizginlerim olsaydı elimde, seninle benim aramda olmazdı hiçbir mesafe.

Günler bizi tekrar bir araya getirecek mi dersin? Temiz günlerin geri döneceğini bilir misin?

Ayrıldıktan sonra bizi yüksek bahçeler, çiçekler; tekrar bir araya getirecek mi, o güzelim güller?

Bu dizelerde şair, Dimaşk'ın içinde bulunduğu tehlike ve bu tehlikeden dolayı zorunlu olarak Dimaşk'tan ayrıldığını anlatmaktadır. Şair, Dimaşk'a tekrar döneceği güzel günlerin özlemine duymaktadır.

مَالِي تُسَاوِرُنِي الْهُمُومُ كَأَنِّي هَدَفُ اللَّيَالِي وَالزَّمَانُ يَصِيدُ
أُمْسِي وَأَصْبَحُ كَالْمُدَّةِ حَائِرًا يَعْتَادُنِي التَّارِيقُ وَالتَّسْهِيدُ

⁴³ ez-Zirikli, *Dîvanü'z-Zirikli*, 117-118.

وَعَهْدُنِي ثَبَتَ الْجَنَانَ عَلَى النَّوَى وَالنَّفْسُ تَضَعُفُ نَارَةً وَتَشِيدُ
نَذَرُوا دَمِي حَقًّا عَلَيَّ، وَفَاتَهُمْ أَنَّ الشَّقِيَّ بِمَا لَقِيََتْ سَعِيدُ
اللَّهُ شَاءَ لِي الْحَيَاةَ، وَحَاوَلُوا مَا لَمْ يَشَأْ، وَلِحُكْمِهِ التَّأْيِيدُ⁴⁴

Ne oluyor, niçin beni kuşatıyor sıkıntıları? Sanki ben, gecelerin hedefinde ve zamanın avındayım.

Kararsız bir şaşkın gibi geceler ve sabahları; uykusuzluk ve uyanıklık oldu alışkanlıkları.

Bilirim ki ayrılığa karşı sağlam bir kalbim vardır; oysa ruh bazen güçlü bazen de zayıftır.

Bir kinle kanımı akıtmaya söz verdiler ama kaçırdılar; mutsuz olanın karşılaştığım şeyle mutlu olduğunu.

Allah bir hayat diledi bana, onlar ise O'nun takdir etmediğine çabaladılar; oysa hüküm Allah'ındır.

Beyitler, şairin dertlerinden ve zorluklarından çektiği acıyı ve ruh halindeki iniş çıkışları tasvir etmektedir. Ayrıca, kendisine zarar vermeye çalışan düşmanlarının olduğunu, bununla beraber Allah'ın takdirine güvendiğini ve düşmanlarının kendisi aleyhine çabalarının beyhude olduğunu ifade etmektedir.

قُلْ لِلْمَشِيدِ بِذِكْرِهِمْ هَلَّا إِنْتَنِي وَعَلَيْهِ مِنْ كَلْحِ الصَّعَارِ بُرُودُ
حَانَ الْعُهُودَ فَلَمْ تَبَرَّ يَمِينُهُ وَعَلَى رُؤُوسِ الْحَائِنِينَ شُهُودُ⁴⁵

Üzerinde hâlâ küçük düşmenin soğukluğu varken onların anılarıyla övünene söyle: "Vaz geçse ya!"

⁴⁴ ez-Zirikli, *Dîvanü'z-Zirikli*, 118.

⁴⁵ ez-Zirikli, *Dîvanü'z-Zirikli*, 118.

Sözlerine ihanet etti, doğru çıkmadı yemini; hainlerin başları üzerinde vardır şahitleri.

İhanet, utanç ve adalet temalarının işlendiği bu iki dizede şair, sözlerini ve anlaşmalarını bozanlara sitem etmekte ve hainin tarafında olanları uyarmaktadır. Çünkü hainler herkes tarafından bilinmektedir ve bu ihanetlerine şahitlik eden kimseler bulunmaktadır.

فِي ذِمَّةِ الْأَجْيَالِ هَضَّةُ أُمَّةٍ أَوْدَى بِهَا التَّهْوِيلُ وَالتَّهْدِيدُ
وَنَثَقْتُ بِعَهْدِ الْأَقْوِيَاءِ فَأَسْلَمْتُ هَيْهَاتَ مَا لِلْأَقْوِيَاءِ عُهُودُ
مَا سَجَّلَ التَّارِيخُ عِبْرَةً وَأَدَهَا إِلَّا لِيَنْهَضَ فِي الْعَدِّ الْمَوْوُودُ
إِنْ لَمْ تَهَبْ عَدًّا تُحْلِدُ مَجْدَهَا فَلِمَجْدِهَا مِنْ بَعْدِهِ التَّحْلِيدُ
وَالشَّعْبُ إِنْ عَرَفَ الْحَيَاةَ فَمَا لَهُ عَنْ دَرْكِ أَسْبَابِ الْحَيَاةِ مَحِيدُ⁴⁶

Bir milletin ayağa kalkması nesillere emanet; korku ve tehditlerle yok edildi bu zimmet.

Güçlülerin sözüne güvendi ve teslim oldu; ne yazık ki güçlülerin verdiği sözler yalan oldu.

Tarih, ibretini kaydetti diri diri gömülmenin; yarın gömülecek olanın yeniden doğuşu için.

Yarın ayağa kalkmazsa ebedileştirecek şanını; ondan sonra şanı ebedi olacak, kaybetse de canını.

Bir halk ki, hayatı bir bilse onun için olmazdı hedef; hayatın sebeblerini bilmekten başka bir şeref.

⁴⁶ ez-Zirikli, *Dîvanü'z-Zirikli*, 118.

Umut, direniş, tarihten ders çıkarma ve yaşam mücadelesi temalarını işlendiği bu beyitler geçmişten ders çıkarma, yeniden ayağa kalkma, yalan sözlerle güvenmeme ve yaşamının anlamını bilenlerin daha iyi bir yaşam için çaba harcayacağını vurgulamaktadır.

Tamamı göz önüne alındığında şiir, 1920'li yılların tarihsel ve toplumsal koşullarını yansıtmaktadır. Dimaşk'ın işgali, Arap dünyasının durumu, halkın yaşadığı zorluklar ve umutsuzluklar şiirin arka planını oluşturmaktadır. Bu nedenle şiir sadece kişisel bir söylem değil aynı zamanda toplumsal bir çılgılığın yansımasıdır. Ziriklî, yazdığı bu şiirinde adalet, özgürlük, vatan sevgisi, insanlık, zulüm gibi evrensel temaların yanında Dimaşk'ın yaşadığı acı dolu süreç, işgal, zulüm, çaresizlik ve umutsuzluk temalarını işlemiştir. Şiirin birçok yerinde vatanının düşman işgali altında olmasından, halkının çektiği sıkıntılardan ve liderlerin beceriksizliğinden yakınmaktadır. Bunların dışında Arap milletinin uyanışı, direnişi ve yeniden doğuşu temalarına da yer vermektedir. Şiir, başından sonuna kadar derin bir duygusallık taşımaktadır. Çaresizlik, öfke, acı ve ümit duyguları beyitlerin birçoğunda göze çarpmaktadır. Özellikle Dimaşk'ın eski günlerine duyulan özlem, vatan sevgisi ve kaybedilen değerlere duyulan üzüntü duygusu ifade edilmektedir.

Şair, klasik Arap şiiri yapısı olan arûz ölçüsüne riayet ederek basit bahrinde yazdığı şiirinde edebî sanatları birçok yerde ustaca kullanmıştır. Örneğin *"Allah'ım, gece ve gündüz nasıl da ağlarını örüyor; Berada kuruyor ve Kâsiyun sallanıyor"* beytinde *"gece ve gündüzün ağlarını örmesi"* mecaz bir ifade olup olayların insanlar üzerinde etkili olduğunu zamanın getirdiği felaketler, olaylar ve musibetleri ifade etmektedir. Keza *"Belaların en kötüsü -ki sayısız belâ vardır- kölelerin asillerin korunaklarını çiğnemesidir"* beytindeki *"kölelerin asillerin korunaklarını çiğnemesi"* mecazdır. Burada kast edilen, saygın ve bağımsız kişilerin zulme uğramasıdır.

"Vah benim vatanıma! Ki içinde dolaşıyorlar, siyahi bir topluluk ve dışarıdan gelen aylaklar" beytinde, Dimaşk'a hâkim olan dış güçleri ima eden kinayeli bir anlatım sunulmaktadır.

"Ey bereketli vadinin güvercini, derin bir hüzne dal; Artık sana şarkı söylemek yakışmaz, acınla kal" beytindeki *"Bereketli vadinin güvercini"* ifadesi, Dimaşk ve onun sembolü olan özgürlüğü temsil eden bir tasvirdir. Yine *"Gökyüzü onun için"*

dehşete düştü ve bir kasırğa gürledi, yer sarsıldı ve sağlam bir bina yıkılıverdi" beytinde, gökyüzünün dehşete düşmesi, yerin sarsılması ve bir binanın yıkılması felaketin büyüklüğünü göstermek için kullanılan bir tasvirdir.

Zirikli, şiirinde bolca imge⁴⁷ kullanmaktadır. Örneğin "*İki Guta'da rüzgarın savurduğu topraklar kaldı, Suları çekilip kurudu, tarumar oldu sınırları!*" dizesindeki Guta Vadisi, Dimaşk'ın bereketli bölgesidir. Ancak beyitteki kuraklık ve sınırların değişmesi savaşın etkisini gösteren imgeler olarak kullanılmıştır. Keza "*Ey bereketli vadinin güvercini, derin bir hüzne dal; Artık sana şarkı söylemek yakışmaz, acınla kal*" dizesinde geçen "güvercin" barışın sembolüdür. Ancak burada güvercinin hüzne dalması, huzurun ve mutluluğun yok olduğunu gösterir. "*Yuh olsun Şam'a karşı suç işleyenlere; öyle bir suç ki tiksindir Timur ve Yezid bile*" dizesinde ise Emevi halifesi Yezid'in (öl. 64/683) ve Timur'un (öl. 807/1405) yaptığı zulmün düşmanın barbarlığının yanında çok küçük kaldığı ima edilmektedir.

Zirikli'nin bu şiiri özetle, Dimaşk'ın işgali ve halkın yaşadığı zulüm karşısındaki çaresizlik, öfke ve umut duygularını okuyucuya derin bir şekilde yansıtmaktadır. Şair, edebî sanatları ustaca kullanarak vatan sevgisi, özgürlük mücadelesi ve direniş ruhunu muhataplarına hissettirmektedir. Şiirde kullanılan imgeler, mecazlar ve kinayeler savaşın yıkıcı etkisini güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır. Kanaatimizce bu şiir, hem tarih hem de toplum gerçeklerini edebî bir çerçevede sunan güçlü bir eser niteliğindedir.

2. Halil Merdem Bek

Halil Merdem Bek 1895'te Dimaşk şehrinde zengin bir Türk ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir.⁴⁸ On yaşına geldiğinde babasını, on dört yaşında ise annesini kaybetmiştir.⁴⁹ Genç yaşlarından itibaren Arap edebiyatıyla ilgili kitapları okumuş, bir kısım klasik kitapları ezberlemiş ve ilk şiirlerini kaleme

⁴⁷ İmge: İnsanın nesne, olay ve nitelikleri zihninde kurması, aynı şekilde şairin de şiirine taşıdığı tasarımlardır. Bk. Doğan Aksan, *Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlemeleri* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2011), 30.

⁴⁸ Halil Merdem Bek, *Cemheretü'l-muğannîn* (Dimaşk: Matbû'âtü'l-Mecma'i'l-İlmiyyi'l-'Arabî, 1961), Cîm.

⁴⁹ Halil Merdem Bek, *Kitâbü'l-A'râbiyyât* (Dimaşk: el-Matba'atü'l-Hâşimiyye, 1966), 9-10.

almıştır.⁵⁰ 1918'de Suriye-Arap Hükümeti'nin kurulmasıyla resmi evrakı Türkçe'den Arapça'ya çevirmek için kurulan komisyonun başına müdür olarak atanmıştır.⁵¹ Bu arada klasik Arap şiiri tarzında şiirler yazmaya devam etmiştir.⁵² 1925 Suriye ayaklanmasında *Yeomü'l-Feze'i'l-Ekber* şiirini yazmış ve Fransızlara karşı Suriye halkının yanında olmuştur. Şiir, gazetelerde yayımlanmış ve halk üzerinde son derece etkili olmuş, bunun üzerine Fransızlar Merdem Bek'i tutuklamak istemişlerdir. Merdem Bek önce Lübnan'a oradan da Mısır'a kaçmak zorunda kalmış ve 1926'da İngiltere'ye gitmiştir.⁵³ Fransızların af ilan etmesi üzerine 1929'da Suriye'ye dönmüştür.⁵⁴ 1941 yılına kadar çeşitli dergiler çıkarmış, Arap Edebiyatı üzerine dersleri vermiş ve kitaplar kaleme almıştır. Önce 1942, sonra da 1949 yılında eğitim ve sağlık bakanlıkları yapmıştır.⁵⁵ Merdem Bek, 1959 yılında Dimaşk'ta hayata gözlerini yummuş ve naaşı Bâbü's-Sağîr kabristanına defnedilmiştir.⁵⁶

Halîl Merdem Bek, Fransız baskısına karşı 1925'te tavîl bahrinde⁵⁷ *Yeomü'l-Feze'i'l-Ekber* adındaki şiirini yazmıştır.⁵⁸ Şiiri şu şekildedir:

يَوْمُ الْفَزَعِ الْأَكْبَرِ

Büyük Dehşet Günü

أَمَدُهُ الدَّمْعُ حَتَّى غَاضَ جَائِدُهُ فَمَنْ بِأَدْمَعِ عَيْنَيْهِ يُرَافِدُهُ

⁵⁰ Muhammed b. Abdilmün'im b. Hafâcî b. Süleymân Hafâcî, *Şâ'irü's-Şam Halîl Merdem* (Beyrut: Dâru'l-Cîyl, 1992), 17; Can, *Suriye'de Bir Türk Şair*, 39.

⁵¹ Can, *Suriye'de Bir Türk Şair*, 39.

⁵² el-Keyyâlî, *el-Edebü'l-Arabîy*, 677.

⁵³ Hafâcî, *Şâ'irü's-Şam Halîl Merdem*, 24.

⁵⁴ Kâmil Selmân el-Cebûrî, *Mu'cemü'l-üdebâ' mine'l-'asri'l-câhiliyyi hattâ seneti 2002* (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l- 'ilmiyye, 2007), 2/324.

⁵⁵ Can, *Suriye'de Bir Türk Şair*, 42.

⁵⁶ Sâmi ed-Dehhân, "Ârâ' ve enbâ' -el-üstâzu'r-reîs Halîl Merdem Bek", *Mecelletu'l-Mecma'i'l-'İlmiyyi'l-'Arabî*, (1959), 677.

⁵⁷ Tavîl bahri: Birinci ve ikinci şatırında dörder tef'île bulunan yani sekiz tef'ileden meydana gelen bahirdir. Bk. Hatîb et-Tebrîzî, *el-Kâfi fi'l-'arûz ve'l-kavâfi* (Kahire: Mektebetü'l-Hâtîcî, 1994), 22.

⁵⁸ Halîl Merdem Bek, *Dîvânü Halîl Merdem Bek* (Beyrut: Dâru Sadr, 1975), 125.

الرُّوحُ وَالْدَّمُ وَالْأَخْدَاقُ وَدَّ هَا لَوْ تَسْتَحِيلُ إِلَى دَمْعٍ يُنَاجِدُهُ
مُشْرِدُ النَّوْمِ مَا قَرَّتْ مَضَاجِعُهُ وَهَلْ تَقَرُّ بِمَوْتُورٍ وَسَائِدُهُ⁵⁹

Gözyaşları onu o kadar suladı ki artık tükendi; ona gözyaşlarıyla kim yardım edecek şimdi?

Ruhu, kanı ve gözbebekleri onun için feda; keşke gözyaşı olup ona yardım etselerdi ya!

Uykusuz kaldı, yatakları rahat etmedi hiç; intikam peşinde olanın yastığı rahat olur mu hiç?

Beyitlerde, derin üzüntü, acı, kayıp, çaresizlik ve uykusuzluk temaları işlenmiş, büyük bir felaket yaşayan birinin üzüntüsü ve acısı tasvir edilmiştir. Gözyaşları bitinceye kadar ağlayan bir kişinin hâli anlatılmakta; ruh, kan ve gözlerin yani tüm varlığın gözyaşına dönüşerek onun acısını hafifletmesi arzulanmaktadır.

بَاتَتْ دِمَشْقُ عَلَى طُوفَانٍ مِنْ هَبِّ يَا دَيْنَ قَلْبِي مِنْ حَطَبٍ تَكَابَّدُهُ
مَوْجٍ مِنَ النَّارِ لَا تَهْدَا زَوَاجِرُهُ يَمُدُّهُ آخِرُ مَا ارْتَدَّ وَافِدُهُ
وَبَلُّ الْقَدَائِفِ هَطَّالاً لَهُ مَدَدٌ وَالنَّارُ وَالْبَقْطُ وَالتَّهْدِيمُ رَافِدُهُ
تَرَى الْقُبَابَ بِهِ غَرَقَى فَتَحَسَّبُهَا سَفُنًا تُهَاجِرُ بِبَحْرِ نَارٍ رَاعِدُهُ
فِي ذِمَّةِ اللَّهِ وَالتَّارِيخِ مَا لَقِيَتْ وَفِي سَبِيلِ الْأَمَانِيِّ مَا تُصَامِدُهُ
أَمْسَى الَّذِي كَانَ فِي جَنَاحِهَا بَهْجًا بِمَارِجٍ مِنْ سَعِيرٍ فَارٍ وَاقِدُهُ
النَّارُ مِنْ فَوْقِهِ وَالنَّارُ دَائِرَةٌ بِهِ فَإِنْ فَرَّ أَرَدْتُهُ رَوَاصِدُهُ

⁵⁹ Merdem Bek, *Dîvânü Halîl*, 122.

فِي كُلِّ زَاوِيَةٍ رَامٍ وَمَنْ نَفَرُوا شَيْئاً وَخُوراً وَأَطْفَالاً طَرَّاهُ
 وَرُبَّ مَكْنُونَةٍ كَالدَّرِّ صَنَّ بِهِ عَلَى الْعُيُونِ فَصَانَتْهُ نَوَاضُهُ
 تَحَطَّتِ النَّارُ لَيْلًا وَهِيَ حَامِلَةٌ طِفْلاً قَضَى بِرِصَاصِ الْقَوْمِ وَالِدُهُ
 فَمَا تَنَاءَتْ بِهِ حَتَّى أُتِيحَ لَهُ شَطِئَةٌ بَانَ مِنْهَا عَنْهُ سَاعِدُهُ
 ضَمَّتْ إِلَى صَدْرِهَا شِلْوًا يَسِيلُ دَمًا كَالطَّيْرِ هَاضَ جَنَاحًا مِنْهُ صَائِدُ
 يَا هَؤُلَ ذَلِكَ مِنْ مَرَأَى شَهِدْتُ وَقَدْ وَدِدْتُ لَوْ كُنْتُ أَعْمَى لَا أَشَاهِدُهُ⁶⁰

Dimaşk alevden bir tufan içinde kaldı, ey kalbimin dayandığı felaketin acısı!

Köpükleri dinmeyen bir dalga alev alev; onu destekleyen akını geri dönmeyen başka bir alev.

Sağanak mermilerin aralıksız sürüyor; ateş, petrol ve tahribat onu besliyor.

İçinde batmış görürsün kubbeleri, sanki kükreyen bir ummanda batan gemileri.

Sürdüler hayatı Allah'ın ve tarihin korumasında, umutları uğruna çektikleri ne büyük bir feda!

Bahçelerinde neşeyle yaşayanlar, şiddetli ve alevli bir ateş içinde kaldılar.

Tepesinde bir ateş, ateş onu kuşatmış; kaçacak olsa onu öldürecek gözcüleri varmış.

Her köşede bir okçu var; yaşlı, kadın ve çocuklardan kim ondan kaçsa av oluyor ona.

Belki de inci gibi saklı olan ve gözlerden sakınan, nice kadınlar var namahreme karşı ırzını koruyan.

Geceleyn ateşi aşır geçti bir kadın, hamileydi, babası düşman kurşunlarıyla ölen bir çocuğa.

⁶⁰ Merdem Bek, *Dîvânü Halîl*, 122-123.

Oradan daha uzaklaşmadan ona isabet etti, bir şarapnel parçası ve kolunu kesti.

Kan akan kesik kolunu göğsüne bastırdı, avcının kanadını kırdığı bir kuş gibi çırpındı.

Ah, ne korkunçtu şahit olduğum o manzara; keşke kör olsaydım da bakmasaydım ona!

Bu beyitler savaşın ve şiddetin insanlık üzerindeki yıkıcı etkisini güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır. Genel itibarıyla Dimaşk şehrinde yaşanan büyük yıkımı, acıyı, korkuyu ve çaresizliği tasvir etmektedir. Masum insanların, kadınların ve çocukların yaşadığı sıkıntıları, bu sıkıntılardan kaçışın imkansızlığını ve her yerde ölüm tehlikesinin kol gezdiğini anlatmaktadır. Şair, gördüğü korkunç manzaralar karşısında tarif edilemeyen bir üzüntü ve çaresizlik içindedir.

قَفَّ فِي الْحَرَائِبِ وَابْنُ الْمَجْدِ مُعْتَبِطًا فَإِنَّهَا يَا لَأَحْزَانِي مَرَاقِدُهُ
الدِّكْرِيَّاتُ مِنَ التَّارِيخِ قَدْ دُرِسَتْ وَطَارِفُ الْمَجْدِ مَوْوَدٌ وَتَالِدُهُ
يَا آسِي الْجُرْحِ بَادِرٌ ضَمَدَ سَائِلِهِ إِذَا تَرَيْتَ لَمْ تَنْجِعْ ضَمَائِدُهُ
إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا كَبَرْنَا أخطَاهُمْ مِنْ قَوِيمِ الرَّأْيِ أَرَشَدُهُ
لَوْ يَفْعَلُ اللَّهُ جَلَّ اللَّهُ مَا فَعَلُوا بِأَهْلِ جَلَقَ لَمْ يَعْبُدْهُ عَابِدُهُ⁶¹

Harabelerde dur ve ölen ihtişama ağla; şanlı geçmişin mezarları bunlar, vah başıma!

Tarihin anıları silinip gitti çoktan; eski ve yeni ihtişamın izleri gömüldü her yandan.

Ey yaralara şifacı, koş, akan yarayı sar; gecikirsen fayda etmez yaralara sargılar.

Belalarımızın büyük sorumluluğunu üstlenenler, doğru görüşün yol göstermesinden uzaklaşın.

⁶¹ Merdem Bek, *Dîvânü Halîl*, 123.

Eğer şanı yüce Allah onların yaptığını yapsaydı Dimaşk halkına, bu durumda hiçbir kul O'na tapmazdı.

Şair, bu beyitlerde ihtişamlı geçmişin harabeye dönmesini ve yok olup gitmesini esfle ele almakta, bunun düzeltilmesi için çağrı yapmaktadır. Zalimlerin Dimaşk halkına yaptıklarını ve sorumluların buna karşı vurdumduymazlığını ortaya koymaktadır.

بَلْتُ دِمَشْقُ بَيْنَهَا يَوْمَ مَخْنَتِهَا فَلَمْ تَجِدْ غَيْرَ مَنْ صَحَّتْ عَقَائِدُهُ
تَرَى الْحَنِيفِيَّ يَوْمَ الرُّوعِ مُبْتَدِرًا إِلَى الْمَسِيحِيِّ فِي الْبُلُوْى يُسَاعِدُهُ
خَلَّى حِمَاهُ لِيَحْمِيَ عَرَضَ صَاحِبِهِ وَصَالَ حَشِيَّةً أَنْ تُؤْتَى مَوَارِدُهُ
أَمَّا سَرِيرَةٌ مَنْ خَانُوا فَقَدْ فُضِحَتْ وَأَنْمَارَ عَنْ ثَابِتِ الْإِيمَانِ فَاسِدُهُ
الْحَمْدُ لِلَّهِ أَيْنِي فِي حِمَى وَطَنِ تَحْمِي كَنَائِسَهُ فِيهِ مَسَاجِدُهُ
فَكَيْفَ يَعْطِ حَقًّا فِي قَضِيَّتِهِ وَاللَّهُ وَهُوَ الشَّهِيدُ الْعَدْلُ شَاهِدُهُ⁶²

Dimaşk, zor gününde evlatlarını sınadı; inançları sağlam olanlar dışında kimseyi bulamadı.

Korku gününde Müslüman'ı görürsün ki hemen, beladaki Hristiyan'a yardım etmeye gelen.

Namusunu korudu dostunun, kendi canını hiçe saydı, kaynaklarına zarar gelmesin diye (düşmana) saldırdı.

Hainlerin sırrı ortaya çıktı o durumdan; imanın sağlamı ayrıldı bozuk olandan.

Ben bir vatanın korumasındayım hamdolsun ki, mescidler koruyor orada kiliseleri.

O'nun davasında nasıl görülmez bir hak? En adil olan Allah, ona tanıklık eder elhak.

⁶² Merdem Bek, *Dîvânü Halîl*, 124.

Beyitler, Dimaşk şehri zor bir dönemden geçerken, sadece inançları sağlam olanların gerçek destekçiler olduğunu, dinler arası hoşgörünün ve yardımlaşmanın önemini, fedakarlık ve cesareti, dürüstlüğü ve samimiyeti, vatan sevgisini ve farklı inançların bir arada barış içinde yaşamasını, zalimlerin ve haksızlık yapanların sonunda cezalandırılacağına dair inancı konu edinmektedir.

بَقِيَّةُ السَّيْفِ وَالنَّيْرَانِ إِنَّ لَكُمْ
شَأْنًا تَرَاءَتْ عَلَى قُرْبٍ شَوَاهِدُهُ
لَكُمْ وَإِنْ مَسَّكُمْ قَرْحٌ وَطُولٌ أَدَّى
مِنْ طَيْبِ الذِّكْرِ بَعْدَ الْيَوْمِ خَالِدُهُ
لِلَّهِ يَوْمَكُمْ يَوْمًا فَإِنَّ لَهُ
مَا بَعْدَهُ وَإِنْ اشْتَدَّتْ شِدَائِدُهُ
لِلَّهِ مَعْقِلُكُمْ مِنْ مَعْقِلٍ أَشَبَّ
عَلَى الْوَيْثَامِ لَقَدْ شِيدَتْ قَوَاعِدُهُ
عَالِي الْبُرُوجِ تَعَالَى قُوَّتُهُ عَالِمٌ
الْحَقُّ رَافِعُهُ وَالْحَقُّ عَاقِدُهُ⁶³

Mirasçılarsınız ateş ve kılıçtan; size öyle bir şan vardır ki şahitleri görünüyor yarkından.

Size bir yara ve uzun bir azap dokunsa dahi, bugünden sonra ebedi güzel bir hatıra kalır baki.

Gününüz Allah içindir, zorluklar şiddetlense bile; elbet her zorluğun sonrası vardır, iyi biline.

Uzlaşa üzere olan sığınağınız Allah'a aittir; şüphesiz temelleri atılan bir sığınaktır.

Yüksek burçların üstünde, daha da yükseklerde bir sancak dalgalanır; onu Hak yükseltir ve Hak onun bağlayıcısıdır.

Beyitler, geçmiş ne kadar zorlu olsa da gelecek için daima bir umudun var olduğunu, zor zamanlarda geçmişin olumlu yönlerine odaklanmanın ve onlardan güç almanın, manevi güce sığınmanın önemini, dayanışma ve birliğin zor-

⁶³ Merdem Bek, *Dîvânü Halîl*, 124.

lukların üstesinden gelmek için en önemli unsurlardan biri olduğunu anlatmaktadır. Şaire göre bayrak, bu ideallerin sembolüdür ve Allah dilemedikçe o bayrağı kimse indiremeyecektir.

فَتَى دِمَشْقَ اصْطَبِرْ لِلْخَطْبِ بَحْثُهُ إِنَّ الْعُرُوبَةَ جَيْشٌ أَنْتَ قَائِدُهُ
لَا عُدْرَ فِي الْيَأْسِ مِمَّا كَانَ مُتَنَبِعاً إِذَا تَقَصَّيْتَ أَمْرًا أَنْتَ وَاجِدُهُ
أَمَّا دِمَشْقُ فَلَا تَرْجُو لِنُجْدَتِهَا سِوَى فَتَاهَا الَّذِي شَاعَتْ مَحَامِدُهُ
بَلْوَعَةِ الثُّكُلِ تَدْعُوهُ لِيَنْصُرَهَا وَبِالْجِرَاحِ الَّتِي تُدْمِي تُنَاشِدُهُ⁶⁴

Ey Dimaşk'ın genci, sabret bu belaya karşı; Arap milliyetçiliği ordudur, sen ise onun başı.

Ümit kesmeye mazeret yoktur imkânsız görünen şeyden; bir işi araştırdığında mutlaka bulursun onu sen.

Dimaşk'a gelince, ona yardım edeceğini umma; övgüleri her yana yayılan bir yigitten başka.

Dimaşk, evlat acısıyla genci yardıma çağırır; kanayan yaralarıyla bir tek ona yalvarır.

Şair, Dimaşk'ın gençlerine, özellikle de lider konumunda olanlara zorluklar karşısında sabırlı olmalarını, metanetlerini korumalarını ve ümitsizliğe düşmemelerini öğütlemektedir. Dimaşk şehrinin kurtuluşunun gençlere bağlı olduğunu, şehrin yaşadığı maddi ve manevi yıkımın tamiri ve kanayan yaraların tedavisinin gençlerle olabileceğini ifade etmektedir.

Şiirin tamamına baktığımızda, Dimaşk'ın savaş ve yıkım içinde kaldığı ve bu durumun halk üzerinde nasıl büyük etki yaptığı tasvir edilmektedir. Bombardımanlar, ateş ve yıkım şehri sararken halk büyük bir acı içinde kalmaktadır. Şiir, bu felaketleri ortaya koyarken aynı zamanda direnişi ve vatan sevgisini de hatırlatmaktadır. Şiirde Müslüman ve Hristiyan halkın savaş karşısında verdiği mücadele, zulme karşı gösterdiği cesaret ve birlik

⁶⁴ Merdem Bek, *Dîvânü Halîl*, 124-125.

vurgulanmaktadır. Bununla beraber Allah'a sığınmayı, adalete olan inancı ve geleceğe dair umudu da zikretmektedir. Zulmün ve ihanetin hep akıllarda kalacağını, adaletin mutlaka tecelli edeceğini ve Dimaşk'ın yeniden özgürlüğüne kavuşacağını dile getirmektedir.

Merdem Bek, şiirinde genel olarak acı, kayıp, gözyaşı, vatan sevgisi, düşmana karşı direniş, zulüm, din, maneviyat, birlik, kardeşlik ve gelecekle ilgili ümit temalarını işlemiştir.

Klasik Arap şiiri yapısı olan arûz ölçüsüne riayet edilerek tavîl bahrinde yazılan bu şiirde özellikle ateş, tufan, gözyaşı, demir, felaket gibi kelimeler mecazi anlamda sıkça kullanılmıştır. Mesela "*Dimaşk alevden bir tufanın içinde kaldı*" sözleriyle *alev ve tufan* hakiki manasında değil, mecazen savaşın ve yıkımın şiddetini anlatmak için kullanılmıştır. Keza "*Gözyaşları onu o kadar suladı ki artık tükendi; ona gözyaşlarıyla kim yardım edecek şimdi*" sözleri ile gözyaşları sadece ağlama değil, mecaz olarak derin bir üzüntü anlamında kullanılmıştır. Yine "*Kazanlar kaynadı, Arap milleti öfkeyle coştı*" sözündeki *kazanların kaynaması*, mecazen halkın içinde biriken öfkeyi ve isyanı ifade etmektedir.

"*Köpükleri dinmeyen bir dalga alev alev; onu destekleyen akını geri dönmeyen başka bir alev*" Burada "*köpükleri dinmeyen alev*" ve "*geri dönmeyen alev*" ifadeleri, savaşın sürekli ve durdurulamaz bir şekilde devam ettiğini kinayeli olarak anlatır. Savaşın şiddeti ve sürekliliği vurgulanır. Keza "*Hainlerin sırrı ortaya çıktı o durumdan; İmanın sağlamı ayrıldı bozuk olandan*" dizelerinde "*İmanın sağlamı ayrıldı bozuk olandan*" ifadesi, zor zamanlarda gerçek inanç sahiplerinin ortaya çıktığını ve sahtekarların ayıklandığını kinayeli bir şekilde anlatır. İman, burada bir test olarak kullanılır.

"*Korku gününde Müslüman'ı görürsün ki hemen, beladaki Hristiyan'a yardım etmeye gelen*" Burada zor zamanlarda insanların dayanışması ve yardımlaşması, Müslüman ve Hristiyan arasındaki ilişki üzerinden tasvir etmektedir. Bu dize, insanların zor zamanlarda nasıl bir araya geldiğini ve birbirine destek olduğunu vurgulamaktadır. "*Uykusuz kaldı, yatakları rahat etmedi hiç; intikam peşinde olanın yastığı rahat olur mu hiç?*" dizeleri ile de savaş ve intikam duygusuyla uykusuz kalan insanların durumu betimlenmiştir.

Örneklerde de görüldüğü üzere şiirde mecaz, kinaye ve tasvir gibi sanatlar yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu sanatsal anlatım, şiirin duygusal etkisini

artırmakta ve okuyucunun olayları daha güçlü hissetmesini sağlamaktadır. Özellikle Dimaşk'ın yıkımı, halkın acıları ve savaşın getirdiği felaketler mecazi ve kinayeli ifadelerle daha çarpıcı hale getirilmiştir.

3. Bedevî el-Cebel

Bedevî el-Cebel'in asıl ismi Muhammed Süleyman el-Ahmed'dir. Doğum tarihi 1903 veya 1904 olup Lazkiye'de dünyaya gelmiştir.⁶⁵ Bedevî el-Cebel, sekiz yaşlarında iken annesi vefat etmiş ve babası başka bir kadınla evlenmiştir.⁶⁶ İlk derslerini babası ve yaşadığı köyün okulunda almıştır. Fransızlar aleyhine çalışmasından dolayı 15 yaşında tutuklanmış, üç sene kadar hapiste kalmıştır.⁶⁷ Neo klasik tarz şiirin öncülerinden olup vatan ve ulusal temalı şiirler yazmış, üslubunun Halil Merdem Bek ve Hayrüddin ez-Zirikli ile benzer olduğu kabul edilmiştir.⁶⁸ 1930 ve 1939'lu yıllarda parlamonto üyelikleri yapmıştır. Fransız baskısından dolayı 1939'da Irak'a sığınmış ve üç sene Bağdat'ta kalmıştır.⁶⁹ 1958 yılına kadar devlet yönetiminde çeşitli kademelerde görevler almıştır. 1968'de şiirlerini yazdığı *Dîvan-u Bedevî el-Cebel* kitabını yayımlamıştır.⁷⁰ Bedevî el-Cebel 1981'de Dimaşk şehrinde hayatını kaybetmiştir.⁷¹

Bedevî el-Cebel 1941 yılında tavîl bahriyle yazdığı *Innî le-Eşmetü bi'l-Cebbâri* adlı şiirinde Fransızların Suriye işgali günlerini haber vermektedir.

إِنِّي لَأَشْمْتُ بِالْجَبَّارِ

Zalimle Alay Ediyorum

يَا سَامِرَ الْحَيِّ هَلْ تَعْنِيكَ شُكُؤَانَا رَقَّ الْحَدِيدُ وَمَا رَقُّوا لِيْلُونَا

⁶⁵ Aziz Nassâr, *Bedevî el-Cebel zâkirâtü'l-ümmeti ve'l-vatan* (Dimaşk: Vezâratü's-Sekâfe, 2013), 5.

⁶⁶ Nassâr, *Bedevî el-Cebel*, 5.

⁶⁷ 'Abdulkerim el-Eşter, "er-Ru'yâ el-fikriyye ve'l-fenniyye fi şî'ri Bedevî el-Cebel", *Mecelletü mecma'i'l-luğati'l-'Arabiyye* 82/3 (Eylül 1971), 449.

⁶⁸ Nassâr, *Bedevî el-Cebel*, 18.

⁶⁹ Nassâr, *Bedevî el-Cebel*, 21.

⁷⁰ Nassâr, *Bedevî el-Cebel*, 17-18.

⁷¹ İsmâ'il 'Abdalmünşâvi, "Cemâliyyâtü'n-nesici'l-fennî fi şî'ri Bedevî el-Cebel", *Mecelletü'd-dirâsâti'l-İslâmiyyeti ve'l-'Arabiyye* 1/3 (2019), 93.

حَلَّ الْعِتَابَ دُمُوعاً لَا غَنَاءَ بِهَا وَعَاتِبَ الْقَوْمَ أَشْلَاءَ وَنِيرَانَا
 آمَنْتُ بِالْحَقِّدِ يُدْكِي مِنْ عَزَائِمِنَا وَأَبْعَدَ اللَّهَ إِشْفَاقاً وَتَحْنَانَا
 وَيَلِّ الشُّعُوبَ الَّتِي لَمْ تَسْقِ مِنْ دِمِهَا نَارَاتِهَا الْحِمِرَّ أَحْقَاداً وَأَضْعَانَا
 تَزْنَحُ السَّوْطُ فِي يَمْنَى مُعَذِّبِهَا رِيَّانَ مِنْ دِمِهَا الْمَسْفُوحِ سَكْرَانَا
 تُعْضِي عَلَى الدِّلِّ غُفْرَاناً لِظَالِمِهَا تَأْنَقُ الدُّلُّ حَتَّى صَارَ غُفْرَانَا
 نَارَاتُ يَغْرُبُ ظَمَأَى فِي مَرَاقِدِهَا تَجَاوَزَتْهَا سُفَاةُ الْحَيِّ نَسِيَانَا⁷²

Ey gece sohbetleri eden kişi! Seni ilgilendiriyor mu şikayetlerimiz? Demir yumuşadı, zalimleri merhamete getirmez felaketlerimiz.

Faydası yok, gözyaşı döküp sitem etmeyi bırak; zalim düşmanı cesetler ve ateşlerle cezalandır.

İntikam ateşinin bilediğine iman ettim azmimizi; düşmana merhametten, acımadan uzak kılın Allah bizi.

Şiddetli isyanlarını kanlarıyla, düşmanlıkla ve nefretle sulamayan o milletlere yazıklar ola.

Kamçı, işkencecinin sağ elinde raks ederek, sarhoş olmuş dökülen kanları içerek.

Zillete göz yumuyor, bağışlayarak zalimi; affetme adet olmuş, öyle benimsemiş zilleti.

Arapların isyanları mezarlarında susuz, su taşıyıcıları onları unutup geçer şuursuz.

Bu beyitler, önce zalime karşı duyarsız kalmayı eleştirmekte, ardından ağlamanın bir fayda sağlamayacağını, gerektiğinde savaşmanın daha iyi olacağını öğütlemektedir. Geçmişteki kahramanlıkları hatırlatarak intikam

⁷² Bedevî el-Cebel, *Dîvânû Bedevî el-Cebel* (Beyrut: Dâru'l-'Avde, ts), 80.

almanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Teslimiyet ve unutkanlık eleştirilirken, kararlılık ve intikam arzusu yüceltilmektedir.

أَلَا دَمٌ يَتَنَزَّى فِي سُلَاقَتِهَا أَسْتَعْفِرُ النَّارَ بَلْ جَفَّتْ حُمَيَّاَنَا
لَا خَالِدَ الْفَتْحِ يَعْزُو الرُّومَ مُنْتَصِرًا وَلَا الْمُتَنَّى عَلَى رَايَاتِ شَيْبَانَا
أَمَّا الشَّامُ فَلَمْ تَبْقِ الْخُطُوبُ بِهَا رَوْحًا أَحَبَّ مِنَ التَّعَمَّى وَرِيحَانَا
أَلَمْ وَاللَّيْلُ قَدْ أَرْحَى ذَوَائِبَهُ طَيْفٌ مِنَ الشَّامِ حَيَّانًا فَأَحْيَانَا
حَنَا عَلَيْنَا ظَمَاءٌ فِي مَنَاهِلِنَا فَأَنْزَعَ الْكَأْسَ بِالذِّكْرِى وَعَاطَانَا⁷³

Bilmiş olun! Onun geçmişinde hâlâ kan akıyor; aksine bizim öfkemiz dindi, ben intikam istemekten Allah'a sığınırım.

Ne fatih olan Halid bin Velid Romalılarla muzaffer savaşıyor, ne de Müsenna bin Harise, Şeyban'ın bayrağı altında coşuyor.

Şam'a gelince felaketler, bırakmadı bir rahmet; körlükten ve reyhandan daha güzel bir servet.

Gece saçaklarını salmışken, Şam'dan bir hayalet geldi, bizi ziyaret etti ve canlandırdı hepimizi sanki.

Susayınca su içtiğimiz yerlerde şefkat gösterdi, bardağı anılarla doldurup o bardağı bize verdi.

Bu şiir dizeleri, Arapların şanlı geçmişine duyulan özlemi ifade ederken mevcut zayıflık ve dağınıklık durumunu tasvir etmekte ve önemli tarihi figürlerden bahsetmektedir. Geçmişteki şanlı dönemlere duyulan özlemi, mevcut zayıflığı ve zorlukları ortaya koymaktadır. Halid bin Velid (öl. 21/642) gibi önemli tarihi figürlere atıfta bulunarak geçmişteki kahramanlıkları ve fetihleri hatırlatmaktadır. Şam'ın yaşadığı zorluklar ve kayıplar vurgulanırken, geçmişe duyulan özlem ve anıların teselli edici gücü de ifade edilmektedir. Şiir,

⁷³ el-Cebel, *Dîvânü Bedevî*, 80-81.

genel olarak geçmişin yüceliği ile günümüzün zorlukları arasında bir karşıtlık kurmaktadır.

تُنْضِرُ الْوَرْدَ وَالرَّيْحَانَ أَذْمُعُنَا وَتَسْكُبُ الْعِطْرَ وَالصَّهْبَاءَ نَجْوَانَا
الْكَسَامِرُ الْخُلُوْ قَدْ مَرَّ الزَّمَانُ بِهِ فَمَزَّقَ الشَّمْلَ سُمَارًا وَتُدْمَانَا
قَدْ هَانَ مِنْ عَهْدِهَا مَا كُنْتُ أَحْسِبُهُ هَوَى الْأَحْبَةِ فِي بَعْدَادَ لَا هَانَا
فَمَنْ رَأَى بِنْتَ مَرْوَانَ اُحْنَتْ تَعَبًا مِنْ السَّلَاسِلِ يَرْحَمُ بِنْتَ مَرْوَانَ
أَخْنُو عَلَى جُرْحِهَا الدَّامِي وَأَمْسَحُهُ عِطْرًا تَطِيبُ بِهِ الدُّنْيَا وَإِيمَانَا⁷⁴

Gözyaşlarımız parlatır gülleri ve reyhanları; gizli fısıltılarımız saçtırır güzel koku ve şarapları.

Zamanla kayboldu tatlı gece sohbetleri; dağıttı dostları ve gece sohbet edenleri.

Onun çağından değerli sandığım şeyler küçüldü; ama sevgililerin aşkı Bağdat'ta küçülmedi.

Mervan'ın kızının zincirlerden yorulduğunu gören, Mervan'ın kızına acıyıp merhamet etsin lütfen.

Kanayan yarasını okşarım şefkat ve merhametle; silerim, dünyanın ve imanın güzelleştiği koku ile.

Bu dizeler özlemi, kaybı, tarihi figürleri ve Bağdat şehrini merkeze alarak geçmişin yüceliği ile günümüzün zorlukları arasındaki karşıtlığı ele almaktadır. Geçmişteki şanlı günlere duyulan özlemi ve günümüzdeki ayrılık ve zayıflık durumunu ifade ederken bazı tarihi figürlere de işaret etmektedir. Geçmişin güzelliklerine ve birlikteliğine duyulan özlemi anlatmaktadır. Zamanın getirdiği değişimleri, ayrılıkları, tarihi figürlerin anılarını ve geçmişteki acılardan ders çıkarmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

⁷⁴ el-Cebel, *Dîvânü Bedevî*, 81.

أَزْكَى مِنَ الطَّيِّبِ رِيحَانًا وَعَالِيَةً مَا سَالَ مِنْ دَمٍ قَتَلَانَا وَجَرَحَانَا
 هَلْ فِي الشَّامِ وَهَلْ فِي الْقُدْسِ وَالِدَةٌ لَا تَشْتَكِي الثُّكُلَ إِعْوَالًا وَإِزْنَانَا
 تِلْكَ الْقُبُورُ فَلَوْ أَنَّنِي أَلِمُّ بِهَا لَمْ تَعُدْ عَيْنَايَ أَحْبَابًا وَإِخْوَانَا
 يُعْطِي الشَّهِيدَ فَلَا وَاللَّهِ مَا شَهِدْتُ عَيْنِي كِإِحْسَانِهِ فِي الْقَوْمِ إِحْسَانًا
 وَغَايَةَ الْجُودِ أَنْ يَسْقِيَ الثَّرَى دَمَهُ عِنْدَ الْكِفَاحِ وَيَلْقَى اللَّهَ ظَمْآنًا
 وَالْحَقُّ وَالسَّيْفُ مِنْ طَبَعٍ وَمِنْ نَسَبٍ كِلَاهُمَا يَتَلَقَّى الْخُطْبَ عُرْيَانًا⁷⁵

Şehitlerimiz ve yaralılarımızdan akan kan, değerlidir mücevherden; hoştur en güzel kokudan.

Var mı bir anne Şam ve Kudüs'ten, evlat acısıyla inlemeyen ve feryat etmeyen?

O mezarlar! O mezarlara dokunsaydım şayet, sevdiklerimi ve kardeşlerimi görmezdim elbet.

Şehit öyle bir can verir ki, vallahi gözlerim, bir toplulukta onun gibisini görmedi, derim.

Zirvedir cömertlikte, şehidin savaşıarak sulaması, kanıyla bu toprağı ve Allah'a susuz kavuşması.

Hak ve kılıcın tabiatı, soyu birdir; her ikisi de tehlikeyle çıplak bir hâlde yüzleşir.

Bu beyitler, şehadetin yüceliğini, kayıpların acısını, hak ve adalet için mücadelenin önemini ve bu uğurda canını feda etmenin en büyük erdem olduğunu vurgulamaktadır. Şam ve Kudüs bu değerlerin sembolleri olarak ön plana çıkarılmakta, dinî ve millî duyguları bir arada ele alarak okuyucuyu derinden etkilemeyi hedeflemektedir.

قُلْ لِلْأَلَى اسْتَعْبُدُوا الدُّنْيَا لِسَيِّفِهِمْ مَنْ قَسَمَ النَّاسُ أَحْرَارًا وَعُيْدَانَا

⁷⁵ el-Cebel, *Dîvânü Bedevî*, 81-82.

إِنِّي لَأَسْتَمْتُ بِالْجَبَّارِ يَصْرَعُهُ طَاغٍ وَيُرْهِمُهُ ظُلْمًا وَطُغْيَانًا
 لَعَلَّهُ تَبَعْتُ الْأَحْزَانُ رَحْمَتَهُ فَيُصْبِحُ الْوَحْشُ فِي بُرْدِيهِ إِنْسَانًا
 وَالْحُزْنَ فِي النَّفْسِ نَبْعٌ لَا يَمُرُّ بِهِ صَادٍ مِنَ النَّفْسِ إِلَّا عَادَ رِيَانًا
 وَالْحَيْرُ فِي الْكَوْنِ لَوْ عَرَيْتَ جَوْهَرَهُ رَأَيْتَهُ أَدْمُعًا حَرَّى وَأَحْزَانًا
 سَمِعْتُ بَارِسَ تَشْكُو زَهْوً فَاتِحَهَا هَلَّا تَذَكَّرْتَ يَا بَارِسُ شَكْوَانًا⁷⁶

Kılıçları için dünyayı köleleştirenlere de ki, insanları özgür ve köle diye ayıran kimdir?

Zalimin başka zalim eliyle yere serilmesine sevinirim; zulüm ve zorbalıkla ezilmesine tebessüm ederim.

Kalbinde merhamet uyandırır hüznler belki; insana dönüşür vahşi, giysilerinin içindeki.

Hüzün, öyle bir derin kaynaktır ki ruhun içinde; kanmadan dönmez ruh, ondan susuz geçse de.

Kainattaki iyiliğin soysaydın eğer cevherini, görürdün orada sıcak gözyaşları ve hüznlerini.

Duydum, kendi fatihlerinin kibrini şikâyet eden Paris'i; peki ey Paris, hiç hatırladın mı bizim şikayetlerimizi?

Şair güç, zulüm, adalet, hüzn ve insanlık durumu temalarını işlemektedir. Silah gücüyle zorbalık yapanlara ve adaletsizliğe karşı bir duruş sergilerken, aynı zamanda insan özgürlüğünün asıl olması ve hayatın zorluklarını da ele almaktadır. Zalimlerin gerekirse başka bir zalimle cezalandırılacağı, hüznlerin insanları olgunlaştıracığı ve dünyadaki iyilik ve acıların iç içe olduğu fikrini taşımaktadır. Aynı zamanda, başkalarının acılarına duyarlı olmanın ve empati kurmanın önemini de vurgulamaktadır.

⁷⁶ el-Cebel, *Dîvânü Bedevî*, 82.

وَالْحَيْلُ فِي الْمَسْجِدِ الْمَخْزُونِ جَائِلَةٌ عَلَى الْمُصَلِّينَ أَشْيَاخًا وَفَتِيَانَا
وَالْأَمِينِ أَفَاقُوا وَالْفُصُورُ لَظَى تَهْوِي بِهَا النَّارُ بُنْيَانًا قُبْنِيَانَا
رَمَى بِهَا الظَّالِمُ الطَّاعِي مُجْلَجَلَةً كَالْعَارِضِ الْجَوْنِ تَهْدَارًا وَتَهْتَانَا
أَفْدِي الْمُحَدَّرَةَ الْحُسْنَاءَ رَوَّعَهَا مِنَ الْكَرَى قَدَرٌ يَشْتَدُّ عَجَلَانَا
تَدُورُ فِي الْفُصْرِ عَجَلَى وَهِيَ بَاكِيةٌ وَتَسْحَبُ الطَّيْبُ أَذْيَالًا وَأَرْذَانَا
بُحَيْلٌ وَالنَّوْمُ ظِلٌّ فِي مَحَاجِرِهَا طَرْفًا تُهْدِئُهُ الْأَخْلَامُ وَسِنَانَا⁷⁷

Atlar, gidip gelmedeler hüznünlü mescitte, namaz kılan yaşlı ve gençlerin üzerinde.

Güvende olanlar uyandı ki alev alev kasırlar; yanan ateşle bina bina yıkılıyor o saraylar.

Zalim zorba, onları vurdu bombalarla; sanki çınlayan gök gürültüsü ve sağanaklarla.

Uykusunda korkutulan farkına varmadan ansızın; kurbanı olayım o güzel ve namuslu kadının.

Ağlayarak telaşla sarayda dönüyor, koşuşturuyor; güzel kokuları eteklerinde, kollarında sürüklüyor.

Çaresiz ve bitkin bakıyor gözlerindeki uykusuzlukla; rüyaların ve uyku sersemliğinin salladığı bir bakışla.

Bu dizeler, savaşta kutsal mekânlara bile saygı gösterilmediğini, savaşın yarattığı yıkım, korku ve çaresizliğin boyutunu göstermektedir. Şair, kutsal mekânların ihlalini, evlerin yıkımını, masum insanların, özellikle kadınların yaşadığı travmayı ve dehşeti etkili bir şekilde tasvir etmektedir. Savaşta güven adına bir şey kalmayacağını, savaşın acımasız yüzünü ve insanlık üzerindeki derin etkilerini gözler önüne sermektedir.

⁷⁷ el-Cebel, *Dîvânü Bedevî*, 82-83.

فَلَا تَرَىٰ عَيْرَ أَنْقَاصٍ مُّبَعَثَرَةٍ هَوَيْنَ فَنَّا وَتَارِيحًا وَأَزْمَانَا
 تِلْكَ الْفَضَائِحُ قَدْ سَمَّيْتَهَا ظَفَرًا هَلَّا تَكَاثُفُ يَوْمَ الرَّوْعِ سَيْفَانَا
 نُجَابُهُ الظُّلَمَ سَكَرَانَ الطُّبِّيَّ أَشْرًا وَلَا سِلَاحَ لَنَا إِلَّا سَجَايَانَا
 إِذَا انْفَجَرَتْ مِنَ الْعُدُوَانِ بَاكِئَةً لَطَالَمَا سُمِّتْنَا بَغْيًا وَعُدُوَانَا
 عِشْرِينَ عَامًا شَرِبْنَا الْكَأْسَ مُتْرَعَةً مِنَ الْأَذَى فَتَمَلَّى صِرْفَهَا الْآنَا
 مَا لِلطَّوَاعِيَةِ فِي بَارِيسَ قَدْ مُسِحُوا عَلَى الْأَرَائِكِ حُدَامًا وَأَعْوَانَا
 اللَّهُ أَكْبَرُ هَذَا الْكُونُ أَجْمَعُهُ لِلَّهِ لَا لَكَ تَدْبِيرًا وَسُلْطَانَا
 ضَعِيفَةٌ تَتَنَزَّى فِي جَوَانِحِنَا مَا كَانَ أَعْنَاكُمُ عَنْهَا وَأَعْنَانَا⁷⁸

Görmezsin dağılmış yıkıntılardan başka bir şey; sanat, tarih ve zamanlar yok oldu her şey.

İsim verdin sen bu rezilliklere zafer diye; kılıçlarımız denk olur mu hiç korku gününde?

Zulmün karanlığına ceylanın sarhoşluğuyla coşkun direniriz; bizim silahımız yok ancak bir şeyimiz var ki o da karakterimiz.

Eğer düşmanlıktan dolayı ağlayarak öfkelenirsen, bize sürekli haksız saldırı ve düşmanlık edersin.

Yirmi yıl boyunca azap dolu kadehi içtik de içtik; şimdi tadın o saf azabı, sizden neler çıktık.

Paris'teki zalimlere ne oldu da şimdi değiştirildiler; kendi koltuklarında yardımcılar ve hizmetçiler?

⁷⁸ el-Cebel, Dîvânü Bedevî, 83-84.

En büyük Allah'tır, tüm kâinat Allah'ındır kesin; vallahi ne yönetimin var ne de egemenliğin.

İçimizde bir lunç var fokur fokur kaynıyor; kendisinden bizi de sizi de kimse kurtaramıyor?

Bu beyitler, savaşın yıkıcı etkilerini, adaletsizliği, zulmü ve bunlara karşı direnme ve intikam arzusunu ele almaktadır. Aynı zamanda, tarihin döngüselliğine, Allah'ın mutlak gücüne ve insanlığın ortak deneyimlerine de değinmektedir. Şair, güçlü bir dil kullanarak okuyucuyu düşünmeye ve hissetmeye teşvik eder.

تَفْدِي الشُّمُوسُ بِضَاحٍ مِنْ مَشَارِقِهَا هِلَالَ شَعْبَانَ إِذْ حَيَّا بِشَعْبَانَا
دَوَّتْ بِهِ الصَّرْحَةُ الزَّهْرَاءُ فَانْتَفَضَتْ رِمَالُ مَكَّةَ أَنْجَادًا وَكُثْبَانَا
وَسَالَ أَبْطَحُهَا بِالْحَيْلِ آيَةً عَلَى الشَّكِيمِ تُرِيدُ الْأَفْقَ مِيدَانَا
وَبِالْكَتَائِبِ مِنْ فَهْرٍ مُقْنَعَةٍ تُضَاحِكُ الشَّمْسَ هِنْدِيًّا وَمُرَّانَا
تَمْلَمَلِ الْفَاتِحُونَ الصَّيْدُ وَارْذَلُوا إِلَى السُّيُوفِ زُرَافَاتٍ وَوُحْدَانَا⁷⁹

Güneşler, doğdukları yerden parlak ışıklarını Şaban hilaline feda eder; Şaban ayını selâmladığında.

Hilalle birlikte Zehra'nın haykırışı yankılandı; Mekke'nin kumlar, tepeler ve kum tepeleri sallandı.

Mekke Vadisi atlarla dolar; dizginlerinden sıyrılan, ufukları savaş meydanı diye görmek isteyen.

Fihroğulları'nın süvari birlikleri zırh kuşanarak, Hint kılıçları ve sağlam mızraklarla güneşe gülümser.

Avcı fatihler harekete geçip yaklaştılar; kılıçlara doğru tek tek ya da toplu gruplar.

⁷⁹ el-Cebel, *Dîvânü Bedevî*, 84-85.

Şair, Hüseyin b. Ali'nin Arap özgürlüğü için ayaklandığı Şaban ayı hilalinin doğuşunun Dimaşk halkı üzerindeki etkisini hatırlatarak bu duruma dinî bir kisve giydirmeye çalışmaktadır. Bunun için Hz. Muhammed'in kızı Hz. Fatıma'yı, Mukaddes şehir Mekke'yi, Mekke'nin kumlarını, tepelerini, Hz. Muhammed'in mensubu olduğu Fihri Oğulları savaşçıların savaş hazırlıklarını tasvir ederek halkı Fransız zulmüne karşı ayaklandırmayı hedeflemektedir.

وَلِلْجِيَادِ صَهِيلٌ فِي شَكَائِمِهَا	تَكَادُ تَشْرِئُهُ الصَّخْرَاءُ الْخَانَا
السَّابِقَاتُ وَمَا أَرْحُوا أَعْنَتَهَا	وَالْحَامِلَاتُ الْمَنَايَا الْحُمُرُ فُرْسَانَا
سِفْرٌ مِنَ الْمَجْدِ رَاحَ الدَّهْرُ يَكْتُبُهُ	وَلَا يَضِيقُ بِهِ جَهْرًا وَإِمَعَانَا
فَرَأْتُ فِيهِ الْمُلُوكَ الصَّيْدَ حَاشِيَةً	وَالْهَاشِمِيِّينَ طُغْرَاءَ وَعُنُونَا
شَدَّ الْحُسَيْنُ عَلَى الطُّغْيَانِ مُفْتَحِمًا	فَزَلْزَلَ اللَّهُ لِلطُّغْيَانِ بُنْيَانَا
نُورُ النُّبُوَّةِ فِي مَيْمُونٍ غُرَّرَهُ	تَكَادُ تَرَشِّفُهُ الْأَجْفَانُ فُرْقَانَا
لَا ثَ الْعِمَامَةَ لِلْجُلَى وَلَسْتُ أَرَى	إِلَّا الْعَمَائِمَ فِي الْإِسْلَامِ تَبْجَانَا
يَا صَاحِبَ النَّصْرِ فِي الْهَيْجَاءِ كَيْفَ عَدَا	نَصْرُ الْمَعَارِكِ عِنْدَ السَّلَامِ خِذْلَانَا
تَرَى السِّيَاسَةَ لُونًا وَاحِدًا وَيَرَى	لَهَا خَلِيفُكَ أَشْكَالًا وَالْوَنَانَا
لَا تَسْأَلِ الْقَوْمَ أَيَّمَانًا مُرَوِّقَةً	فَقَدْ عَيْنَا بِهِمْ عَهْدًا وَأَيْمَانَا
أَكْرَمْتُ جَدَّكَ عَنْ عَتَبِ هَمْمَتْ بِهِ	لَوْ شِئْتُ أَوْسَعْتُهُ جَهْرًا وَتَبْيَانَا ⁸⁰

⁸⁰ el-Cebel, *Dîvânü Bedevî*, 85-86.

Savaş atlarının dizginlerinde kişnemeleri var; öyle ki bu kişnemeyi sanki çöl nağme gibi içiyor.

Dizginlerini gevşetmeden hızla yarışan atlar, binicileriyle birlikte kızıl ölüm taşırlar.

O, zamanın yazmaya başladığı bir şeref kitabıdır; onu açıkça ve dikkatle yazmaktan usanmamıştır.

O kitapta sade bir halk olduğunu yüce kralların, okudum bir tuğra ve simge olduğunu Haşimoğulları'nın.

Hüseyin zulme karşı şiddetle saldırdı; öyle ki bu saldırıyla Allah zulmün binasını sarstı.

Mübarek alnında parlıyor nübüvvetin nuru; hakkı batıldan ayırır gibi görüyor gözler onu.

En yüce makam için kuşandı Hüseyin sarığını; görmedim İslam'da sarıklardan başka tacı.

Ey savaş meydanındaki zaferin sahibi, nasıl oldu? Savaşlardaki zafer barış zamanında hüsrana döndü?

Sen siyaseti tek bir renkle görüyorsun lakin, siyasette şekiller ve renkler görüyor müttefikin?

Kavminden süslü yeminler isteme; çünkü biz onların ahit ve yeminlerini (artık) biliyoruz.

Senin şanına saygılıyım, ona önem veririm; ayıbını açıkça ve ayrıntıyla çıkarırdım dileseydim.

Bu beyitlerde, kahramanlık, adalet ve siyasi mücadele temaları ele alınmakta, özellikle Haşimoğulları ve Kral Hüseyin'in zulme karşı mücadelesi anlatılmaktadır. Savaş meydanında mücadele eden kahramanların cesareti ve zaferleri övülmekte, Haşimoğulları'nın bir simge olarak anılması, onların toplum içindeki önemli konumuna işaret etmektedir. Hüseyin'in alnındaki nübüvvet nuru, onun peygamber soyundan gelen bir lider olduğunu ima etmektedir.

مَا لِلْسَّفِينَةِ لَمْ تَرْفَعْ مَرَاسِيَهَا أَلَمْ تُهَيِّئْ لَهَا الْأَفْدَارَ رُبَانَا
 شُقِّي الْعَوَاصِفَ وَالظَّلْمَاءَ جَارِيَةً بِاسْمِ الْجَزِيرَةِ مَجْرَانَا وَمُزْنَانَا
 ضُجِّي الْأَعَارِيبَ مِنْ بَدْوٍ وَمِنْ حَضَرٍ إِنِّي لَأَلْمَحُ خَلْفَ الْعَيْمِ طُوفَانَا
 يَا مَنْ يُدِلُّ عَلَيْنَا فِي كِتَابِهِ نَظَارٍ تَطْلُعُ عَلَى الدُّنْيَا سَرَايَانَا⁸¹

Gemiye ne oluyor da kaldırmıyor demirleri? Yoksa ona bir kaptan hazırlamadı mı kaderleri?

Fırtınaları ve karanlıkları delip geç yüzerek, rotamızı ve limanımızı bulalım adayı söyleyerek.

Çöl ve şehirdeki Arapları birleştir; çünkü ben bulutların arkasında bir tufan görüyorum.

Ey süvari birlikleriyle bize karşı böbürlenene kişi! Bir bak, ordularımız dünyaya yayılıyor.

Bu beyitlerde geçen “gemi” kelimesi Arap halkını temsil etmektedir. Şair, halkın zulmü kabullenmesi ve kaderciliğini eleştirmekte, artık düşmana karşı harekete geçme zamanının geldiğini ifade etmektedir. Arapların içindeki manevi gücün ortaya çıkması için bir liderin önderlik etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu dizeler, Arap dünyasının içinde bulunduğu zor durumdan kurtulması, birlik olması ve geleceğe umutla bakması gerektiğini anlatan bir mesaj içermektedir. Şair, halkın gafletten uyanmasını, liderine sahip çıkmasını ve zorluklara rağmen peşinden ayrılmamasını tavsiye etmektedir.

Bedevî el-Cebelin yazdığı bu şiirin tamamı göz önüne alındığında şair 1940’lı yılların tarihsel ve toplumsal koşullarını ortaya koymaktadır. Şiir, genel itibarıyla zulüm, adalet, direniş, ve zafer temaları etrafında şekillenen derin bir hüznün ve öfkeyi barındırmaktadır. Yaşanan acıları, zulmü ve adaletsizliği vurgulayarak insan ruhunun ve direncinin nasıl şekillendiğini ifade etmektedir. Ayrıca, zalimlere karşı duyulan nefret ve intikam isteği ile tarihsel kahramanları ve savaşçıların zaferlerini irtibatlandırmaktadır. Şiirin başından

⁸¹ el-Cebel, *Dîvânü Bedevî*, 86.

sonuna kadar şehitlerin onuru, şefkat ve sadakat gibi duygusal değerleri öne çıkarmaktadır. Kişilerin ve Arap toplumunun yaşadığı zorluklar karşısındaki mücadelesi toplumsal ve siyasi eleştirilerle harmanlanmış bir dilde aktarılmaktadır.

Bedevî el-Cebel şiirinde, zalimlerin ve adaletsizliğin yarattığı acılar, zulme karşı duyulan öfke ve intikam isteği, zalimlere karşı mücadele etmenin önemi, şehitlerin ve kahramanların onuru; toplumsal acıların, hüznünlerin, kayıpların derin etkisi; zafer, intikam, adalet, zulüm karşısında elde edilen galibiyetin anlamı, merhamet, şefkat ve sevgi gibi manevi değerler, insanlık ve sadakat gibi soyut değerler, tarihsel figürler, savaşlar ve kahramanlıklar, toplumsal ve siyasi düzenlere dair eleştiriler gibi temaları işlemiştir.

Arûz ölçüsüne riayet edilerek tavîl bahrinde yazılan bu şiirde sık sık edebî sanatlarla yer verilmektedir. Mesela *"Ey gece sohbetleri eden kişi! Seni ilgilendiriyor mu şikayetlerimiz? Demir yumuşadı, zalimleri merhamete getirmez felaketlerimiz"* dizesinde "felaketler" kelimesi gerçek anlamında değil, zulüm ve sıkıntıları temsil etmek için kullanılan mecazi bir ifadedir. *"Gözyaşlarımız parlatır gülleri ve reyhanları; gizli fısıltılarımız saçtır güzel koku ve şarapları"* dizesinde ise gözyaşlarının gerçek anlamda güller ve reyhanlar parlatması mümkün değildir. Bu yüzden gözyaşlarının duygusal ve manevi etkileri mecaz yoluyla ifade edilmeye çalışılmıştır.

Şair *"Şiddetli isyanlarını kanlarıyla, düşmanlıkla ve nefretle sulamayan o milletlere yazıklar ola"* ifadesinde, "kan" ve "sulama" kelimeleri isyanın ve direnişin sertliğini ve güçlülüğünü ima eden kinayelerdir. *"Zillete göz yumuyor, başlşlayarak zalimi; Affetme adet olmuş, öyle benimsemiş zilleti"* sözünde ise "zillete göz yumuyor" ifadesi bir kişiye veya duruma göz yummakla o durumu kabul etmek ve ona karşı çıkmamak anlamında bir kinayedir.

Şiirdeki *"Atlar, gidip gelmedeler hüznü mescitte, Namaz kılan yaşlı ve gençlerin üzerinde"* dizesi hem atların hareketini hem de namaz kılan insanların ruh halini betimleyen hüznü bir atmosfer anlatmaktadır. *"Şehitlerimiz ve yaralılarımızdan akan kan, değerlidir mücevhlerden; hoştur en güzel kokudan"* dizesi ise hem şehit ve yaralıların kanının manevi değerini hem de şehit ve yaralıların acılarını çok derin bir şekilde tasvir etmektedir.

Sonuç olarak bu şiir mecaz, kinaye ve tasvir sanatları kullanarak duyguların, düşüncelerin ve toplumsal eleştirilerin derinliğini ortaya koymakta, soyut kavramları somutlaştırarak, okuyucunun duygusal ve zihinsel düzeyde şiirle güçlü bir bağ kurmasını sağlamaktadır.

Sonuç

Suriye'nin Fransızlarca işgali (1920-1946), siyasi ve askerî mücadelenin yanında kültürel kimliğin savunulduğu ve edebiyatın bir silah gibi direniş aracına dönüştüğü bir süreç olmuştur. Hayrüddin ez-Ziriklî, Halîl Merdem Bek ve Bedevî el-Cebel gibi şairler, genel olarak klasik Arap şiiri formlarını kullanarak işgale karşı etkili bir direniş dili inşa etmeye önem vermişler, şiir aracılığıyla hem ulusal bilinci canlandırmaya hem de evrensel insani değerleri vurgulamaya çalışmışlardır.

Çalışmamıza konu olan şairler, sadece işgale karşı bir tepki ortaya koymakla kalmamış, aynı zamanda halkın yaşadığı acıları, umutları ve direniş ruhunu da edebî bir dille ifade etmişlerdir. Bu şairler, klasik Arap şiirini kullanarak modern dönemin sorunlarını evrensel temalarla harmanlamış ve şiirlerini toplumsal bir çılgılığa dönüştürmüşlerdir. Ziriklî'nin *el-Fâci'a* şiiri, Meyselun Savaşı'nın yıkımını Dimâşk için sembolik mekânlar olan Beradâ Nehri, Kâsiyun Dağı ve Suriye halkının ortak hafızası üzerinden resmederken halkın çaresizliğini ve direniş iradesini edebî ifadelerle aktarmaktadır. Şiirdeki "feleğin tuzak kurması" gibi mecazlar, Suriye'nin maruz kaldığı siyasi manipölasyonları ima ederken, "güvercin" imgesi barışın kaybını simgelemektedir. Merdem Bek'in *Yevmü'l-Feze'i'l-Ekber*'i ise Dimâşk'ın bombalanması gibi felaketleri Müslüman ve Hristiyan olan farklı din mensupları arasındaki dayanışma ve şehadet mitleriyle harmanlayarak direniş ortak bir değer haline getirmektedir. Bedevî el-Cebel'in *İnnî le-Eşmetü bi'l-Cebbâr* şiiri ise Halid bin Velid gibi tarihsel kahramanlık referansları ve emperyalizm karşıtı söylemleriyle hem bir intikam çağrısı hem de Arap birliği idealinin bildirgesi durumundadır.

Üç şairin ortak noktası, geleneksel arûz vezni ve neo-klasik üslubu, modern siyasi muhalefetle bütünleştirmeleridir. Bu sentez, yalnızca estetik bir tercih değil aynı zamanda kültürel aidiyetin sömürgeci baskıya karşı savunulmasıdır. Şiirlerde kullanılan mecaz, kinaye ve imgeler, şairlerin işgalci güçlerin takibini nispeten aşmasını sağlarken halkın duygusal hafızasına hitap

etmelerini kolaylaştırmaktadır. Örneğin, Ziriklî'nin "Senegal'in barbarları" ifadesi, Fransız ordusunun sömürge askerlerini hedef alırken ırkçılık ve aşağılanma temasını da vurgulamaktadır. Merdem Bek'in "kamçı" ve "ateş" metaforları ise fiziksel şiddeti, duygusal deneyimlerini şiirsel bir dille evrensel bir insanlık trajedisine dönüştürmektedir.

Bu şiirler, edebiyatın siyasal alandaki rolüne dair önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Mesela şairler, Fransız eğitim politikalarının dayattığı kültürel asimilasyona karşı Arap dilinin zenginliğini ve İslami değerleri öne çıkararak alternatif bir tarih yazımı gerçekleştirmiştir. Ayrıca, şiirlerdeki Kur'an, İncil ve Talmud'un ortak ağıtları gibi dinler arası vurgular, Suriye'nin çok kültürlü mirasını sahiplenerek sömürgeci politikaları alt etmeyi amaçlamaktadır.

Sonuç olarak bu şiirler, Suriye'nin bağımsızlık mücadelesini edebî bir direniş geleneği içinde ölümsüzleştirmiş ve Arap milliyetçiliği kimliğinin yeniden inşasına katkıda bulunmuştur. Şairlerin kullandığı adalet, özgürlük ve onur gibi evrensel temalar sömürgecilik karşıtı mücadelenin yalnızca yerel değil insanlığın ortak davası olduğunu hatırlatmaktadır.

Kaynakça

- Abdullah, Ö. Faruk. *Suriye Dosyası*. çev. Hasan Basri. İstanbul: Akabe Yayınları, 1992.
- 'Abdalmünşâvî, İsmâ'il. "Cemâliyyâtü'n-nesîci'l-fennî fî şî'ri Bedevî el-Cebel". *Mecelletü'd-dirâsâtî'l-İslâmiyyeti ve'l-'Arabiyye* 1/3 (2019), 85-146.
- Aksan, Doğan. *Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlemeleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2011.
- 'Alâvine, Ahmed. *Hayruddîn ez-Ziriklî, el-muerrih el-edîb eş-şâ'ir sâhibü kitâbi'l-A'lâm*. Dimaşk: Dâru'l-kalem, 2002.
- Arı, Tayyar. *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Savaş Siyaset ve Diplomasi*. 2 Cilt. Bursa: Alfa Akademi Basım, 2017.
- Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınları, 2010.
- Baktıaya, Adil. *Osmanlı Suriyesi'nde Arapçılığın Doğuşu*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

- Can, Süleyman. *Suriye’de Bir Türk Şair Halîl Merdem Bek Hayatı, Eserleri ve Şiirlerinin Yapısal/Tematik İncelemesi*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2022.
- Cebel, Bedevî. *Dîvânü Bedevî el-Cebel*. Beyrut: Dâru’l-‘Avde, ts.
- Cebûrî, Kâmil Selmân. *Mu’cemü’l-üdebâ’ mine’l-‘asri’l-câhiliyyi hattâ seneti 2002*. 7 Cilt Cilt. Beyrut: Dâru’l-kütübî’l- ‘ilmiyye, 2007.
- Dehhân, Sâmî. “Ârâ’ ve enbâ’ –el-üstâzu’r-reîs Halîl Merdem Bek”. *Mecelletu’l-Mecma’i’l-‘İlmiyyi’l-‘Arabî*, 4-34.
- Dervîş, Abdullah. *Dirâsât fi’l-‘arûz ve’l-kâfiye*. Mekke: Mektebetü’t-Tâlibî’l-Câmî’î, 1986.
- Erciyes, Erdem. *Ortadoğu Denkleminde Türkiye Suriye İlişkileri*. İstanbul: Kültür Yayınları, 2004.
- Eşter, ‘Abdulkерim. “er-Ru’yâ el-fikriyye ve’l-fenniyye fî şî’ri Bedevî el-Cebel”. *Mecelletü mecma’i’l-luğati’l-‘Arabiyye* 82/3 (Eylül 1971), 447-464.
- Fromkin, David. *Barişa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922*. çev. Mehmet Harmancı. İstanbul: Epsilon Yayıncılık, 1993.
- Grainger, John D. *Suriye İç Savaşı 1918-1920*. çev. Özer Bostanoğlu. İstanbul: Tarih Kuram Yayınları, 2013.
- Hafâcî, Muhammed b. Abdilmün’im b. Hafâcî b. Süleymân. *Şâ’irü’ş-Şam Halîl Merdem*. Beyrut: Dâru’l-Cîyl, 1992.
- Halidi, Mustafa. *Misyonerler Eğitim ve Siyaset*. İstanbul: Araştırma Yayınları, 1991.
- Hitti, Philip K. *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*. çev. Salih Tuğ. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2011.
- Hut, Davut. “Osmanlı Arap Vilayetleri, Arabizm ve Arap Milliyetçiliği”. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 1/0 (Ekim 2016), 105-150.
- Keyyâlî, Sâmî. *el-Edebü’l-Arabiyyü’l-mu’âsır fî Sûriye 1850-1950*. Kahire: Dâru’l-Ma’ârif, 1998.
- Kırbıyık, Kasım. “Ziriklî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/459-460. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

- Landau, Jacob M. *Modern Arap Edebiyatı Tarihi: 20.Yüzyıl*. çev. Bedrettin Aytaç. Ankara: Gündoğan Yayınları, 2006.
- Lewis, Bernard. *Ortadoğu, İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*. çev. Selen Y. Kölay. Ankara: Arkadaş Yayınları, 2006.
- Merdem Bek, Halîl. *Cemheretü'l-muğannîn*. Dimaşk: Matbû'âtü'l-Mecma'î'l-İlmiyyi'l-'Arabî, 1961.
- Merdem Bek, Halîl. *Dîvânü Halîl Merdem Bek*. Beyrut: Dâru Sadr, 1975.
- Merdem Bek, Halîl. *Kitâbü'l-A'râbiyyât*. Dimaşk: el-Matba'atü'l-Hâşimiyye, 1966.
- Nassâr, Aziz. *Bede' el-Cebel zâkirâtü'l-ümme'ti ve'l-vatan*. Dimaşk: Vezâratü's-Sekâfe, 2013.
- Okur, Mehmet Akif. "Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası". *Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 0/48 (2009), 137-156.
- Sultan, Ali. *Tarihi Suriye 1918-1920: Hükmü Faysal bin el-Hüseyn*. Dimaşk: Dâru Talas, 1986.
- Şenel, Şennur - Sayhood, Asra. "1920 Telafer Ayaklanması". *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* 6/1 (Ocak 2008), 157-169.
- Tavakkalna, M. Said. *Tarihte Fransız Emperyalizmine Karşı Arap Nasyonalizmi General de Gaulle'un İddialarına Cevap*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1945.
- Tebrîzî, Hatîb. *el-Kâfi fi'l-'arûz ve'l-kavâfi*. Kahire: Mektebetü'l-Hâtici, 1994.
- Uğur, Mücteba. "el-A'lâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/335. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris. *Dîvanü'z-Ziriklî el-A'mâlû's-şî'riyyetü'l-kâmile*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.